

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Dominika Bařinová

Svátky v románové kronice Rok na vsi bratří Mrštíků

Olomouc 2022

Vedoucí práce: doc. Mgr. Igor Fic Dr.

Prohlášení

Čestně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci Svátky v románové kronice Rok na vsi bratří Mrštíků vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího této bakalářské práce a výhradně s použitím zdrojů uvedených v seznamu.

Ve Vacenovicích, dne 10. listopadu 2022

.....

Dominika Bařinová

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat doc. Mgr. Igoru Ficovi Dr., za vedení této práce, ochotu, trpělivý a vlídný přístup a cenné rady. Svému manželovi a svým dětem s láskou děkuji za neuvěřitelnou podporu a lásku po celou dobu studia. Své mamince a svým nejbližším děkuji za pomoc a sílu, kterou mi dávali.

OBSAH

ÚVOD	8
1 REALISMUS A ROMÁNOVÁ KRONIKA	9
1.1 Žánr románová kronika.....	9
2 ROK NA VSI	11
2.1 Vznik kroniky	11
2.2 Kompozice kroniky.....	12
2.3 Popis prostředí a událostí.....	13
2.4 Čas.....	14
2.5 Motivy.....	15
2.6 Vypravěč.....	16
2.7 Postavy.....	16
2.8 Jazykové prostředky.....	17
2.9 Alois a Vilém Mrštíkovi krátce.....	17
Vztah mezi bratry Aloisem a Vilémem.....	18
3 SVÁTKY, TRADICE A ZVYKY S NIMI SPOJENÉ	20
3.1 Pojem kultura, tradiční lidová kultura	20
3.2 Pojem svátky.....	21
3.3 Svátky v průběhu kalendářního roku	23
3.3.1 JARO.....	24
Masopust	24
Postní doba	26
Pašijový týden, Velikonoce.....	27
3.3.2 LÉTO.....	37
Slavnost seslání Ducha svatého – Letnice	37
Slavnost Těla a Krve Páně – Boží tělo.....	38
Svatí Cyril a Metoděj – Svátek Moravy.....	40
3.3.3 PODZIM	42
Svátek svatého Václava.....	42
Svátek Všech svatých a Dušiček (1. a 2. listopadu).....	43
Svátek svatého Martina	45
3.3.4 ZIMA.....	47
Advent.....	47

Sv. Mikuláš	48
Sv. Lucie	49
Čas vánoční	50
Štědrý den.....	50
Boží hod vánoční.....	52
Svátek svatého Štěpána	53
Silvestr a Nový rok.....	53
Svatí Tři králové (slavnost Zjevení Páně)	55
Hromnice	56
4 ZÁVĚR.....	58
PRAMENY A ZDROJE.....	59

ÚVOD

Jako téma své bakalářské práce jsem si zvolila *Svátky v románové kronice Rok na vsi bratří Mrštíků*. Významnou roli při výběru tohoto tématu u pro mě sehrála skutečnost, že jsem se narodila a stále žiji na jižní Moravě. Jižní Morava je známá bohatým udržováním tradic, je stále spjatá s vírou a bohatým kulturním životem, ve kterém právě svátky hrají důležitou roli. Svátky jsou neoddelitelnou součástí našeho života. Zároveň historie, do které můžeme nahlédnout pomocí kronik, se s námi pojí a ovlivňuje životy nás všech. Tradice slavení svátků nás ovlivňují, ať si to uvědomujeme nebo ne. Jsou to právě naši předkové, kteří nám vyšlapali cestičku našeho bytí, a právě jim máme být za tuto skutečnost vděční. Jsou nosiči hodnot, které můžeme díky nim předávat dalším generacím. Tyto hodnoty jsou v nás zakořeněny hluboko a jsou naší součástí.

Hlavním cílem mé práce je popsat svátky v románové kronice *Rok na vsi* v průběhu kalendářního roku, jejich slavení a tradice, které se s nimi pojí. Důležitou součástí bude rovněž rozbor této románové kroniky a krátký vhled na životy a osud autorů. Neopomenu ani románovou kroniku jako literární žánr.

Práce je rozdělena na tři hlavní kapitoly, které jsou dále rozděleny na jednotlivé podkapitoly. První část práce je zaměřena na realismus, jeho typické znaky a zobrazovaná témata realistických autorů. První kapitola je dále věnována také románové kronice. Ve druhé kapitole se věnuji románové kronice *Rok na vsi*, jejímu vzniku, umělecké hodnotě a realisticky zobrazovaným skutečnostem. V této kapitole je věnován čas i autorům této kroniky, jejich životům a vzájemnému vztahu. Poslední kapitola je věnována samotným svátkům, které jsou popisovány jak obecně, tak rovněž jejich pojetí v románové kronice bratří Mrštíků, jejich slavení a dodržování tradic, které s nimi souvisí. Tradicím v průběhu kalendářního roku se také věnuje Čeněk Zíbrt v díle *Veselé chvíle v životě lidu českého*, ze kterého bude do této práce také čerpáno. Svátky jsou rozčleněny do jednotlivých ročních období, se kterými se pojí.

Poznatky k vytvoření práce jsem čerpala z různých zdrojů. A to jak z primárních zdrojů, ke kterým patří dílo bratří Mrštíků *Rok na vsi* s podtitulem *kronika moravské dědiny I., II., III., IV.*, a dále dílo Čenka Zíbrta *Veselé chvíle v životě lidu českého*. K druhotným zdrojům, použitým zejména k obecným informacím patří Langhammerové *České tradice v proměnách času* a Večerkové *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*.

1 REALISMUS A ROMÁNOVÁ KRONIKA

Druhá polovina 19. století je v literatuře označována obdobím realismu. Realismus se staví do opozice k romantismu plnému krásy, tajemna a idealizací. Umělci té doby neměli zájem zobrazovat jen vyšší vrstvy. Centrem se pro ně stali prostí lidé, jejich každodenní život plný maličkostí, radostí i útrap. Otakar Hostinský, ve svém díle *O realismu uměleckém* říká, že realismus není ničím jiným, než sporem mezi pravdou a krásou.¹ Důležitou otázkou pro realismus není jen skutečnost jako taková, ale hlavně věrohodnost díla. Realismus, jako literární směr, byl od přelomu 19. a 20. století i kritizován. Kritikou byla stíhána zejména jednoduchost témat.² Z literárních žánrů byly v popředí romány, románové kroniky a povídky. Poezie se v tu dobu dostala do úpadku, a to zejména vlivem odporu k romantismu. Spisovatel se měl stát pouhým němým pozorovatelem, nezávislým „neviditelným“ vypravěčem, měl stát mimo děj.³

Hlavním zpracovávaným tématem realistických autorů se stal život venkovských lidí, jejich osudy a líčení venkovského prostředí. Jednoduchý život venkovanů, kteří mluví převážně česky, udržují tradice, žijí život plný víry a tradic. Je to život lidí, kteří se živí poctivou prací, strojí se do krojů a pokorně přijímají tradice a zvyky, které jim předávají předkové. Zobrazování venkovského života představuje protiklad k ryze městskému životu, plnému novot, snahy o úspěch a dobré postavení ve společnosti.

Často díky vlastnímu poznání míst, která se v příbězích objevují, mohli autoři druhé poloviny 19. století předávat čtenářům, soudobým i budoucím, věrohodné obrazy reálného venkovského života. Velmi podrobně byly popisovány jednotlivé osoby v dílech realistických autorů. Autoři nám umožňují nahlédnout nejen na to, jak jednotliví hrdinové vypadali, v jakých podmínkách žili, jak bohaté oblečení nosili, ale také na jejich povahové vlastnosti. Často nám bývá popisován hrdina, se kterým máme možnost projít celým jeho životem. Hrdina, který se v příběhu vyvíjí, mění se jeho charakter vlivem prostředí a doby, ve které žije. Hrdinové bývají vykresleni barvitě a plně.

1.1 Žánr románová kronika

V encyklopedii literárních žánrů se setkáme s popisem tohoto žánru takto: „Románový typ s dominancí časoprostoru sledující žití uzavřené lokality v plynutí

¹ HOSTINSKÝ, Otakar: *O realismu uměleckém*. Praha 1890, s. 4.

² NÜNNING, Ansgar – TRÁVNÍČEK, Jiří a HOLÝ, Jiří (edd): *Lexikon teorie literatury a kultury*. Brno 2006, s. 657.

³ LEHÁR, Jan a kol.: *Česká literatura od počátku k dnešku*. Praha 2004, s. 369-370.

cyklického i chronologického času.“⁴ Z tohoto popisu je patrné, že v románových kronikách převažuje čas a prostor nad postavami a dějem. V románových kronikách jde o chronologické plynutí času. Stejně tak je tomu i v románové kronice bratří Mrštíků, která je pro tuto práci stěžejním dílem, jejíž děj začíná měsícem říjnem a končí po žních v měsíci září. Čas může být ohraničen životem jedné z postav, nebo daným časovým úsekem, kterým je v Roku na vsi jeden rok.

Dalším důležitým prvkem v románové kronice je prostředí, jedno místo, jedna vesnice. Autor se na prostor dívá očima postav, pro které se toto prostředí stává symbolem bezpečí, jistoty, domova. Stejně jako u času je tomu i u místa. Jedná se o uzavřený prostor jedné lokality. U bratří Mrštíků v Roku na vsi vstupujeme do vesnice Habrůvka v mlhavých říjnových ránech a loučíme se s ní na den Anděla Strážce. Habrůvka je vesnice na jihu Moravy, ve které jsou tradice a zvyky stále živé. Toto prostředí je opět protikladem k prostředí městskému. Vypravěč románové kroniky bývá často vševědoucí, komunikuje se čtenářem, ukazuje mu způsob tehdejšího života, bývá nestranným pozorovatelem.

V románové kronice bývá děj tvořen příběhy a tématy, ty ale nebývají propojeny. Probíhají současně, ve stejném prostoru a čase. Co se týče postav v románových kronikách, tak se jedná spíše o větší množství postav, než o jednu konkrétní postavu.

Románová kronika vznikla ze středověké kroniky, můžeme mezi nimi vidět jak souvislosti, tak rozdíly. V lexikonu literárních žánrů najdeme charakteristiku románové kroniky takto: „Rozsáhlá románová skladba s uvolněným dějovým tokem, jež zachycuje události jednoho rodu, rodiny nebo nějaké komunity (vesnice) v delším časovém úseku. Události jsou líčeny v chronologické posloupnosti. Kompozice románové kroniky je nesevřená, s řadou odboček, líčení a popisů. Cílem románové kroniky je vystihnout zvolené prostředí a zaznamenat jeho dobové proměny.“⁵ Románová kronika mívá volnější strukturu, popisnost, syžet se skládá z více událostí, prostor a čas dominují nad dějem a postavami. V románových kronikách má vše svůj řád, nezávislý na postavách. Plynutí času je chronologické, ale zpomalováno danými příběhy a tématy.

⁴ POSPÍŠIL, Ivo. Labyrint kroniky. 1. vyd. Brno: Blok, 1986. s. 20–21.

⁵ PAVERA, Libor, VŠETIČKA, František. Lexikon literárních pojmů. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 308.

2 ROK NA VSI

U díla Rok na vsi se jedná o devítidílnou kroniku, ve které je propojen cyklus ročních období na pozadí církevního a zemědělského roku. Jde o sled událostí života malebné moravské vesničky, pojmenované Habrůvka. Původně byla Aloisovou předlohou k tomuto dílu obec Diváky u Hustopečí, kde Alois Mrštík učil ve škole a byl v ní i správcem. Byl zde uplatněn volný tok vyprávění v kronikářské posloupnosti. Autor zde upustil od tradiční románové kompozice. Podtitul „Kronika moravské dědiny“ nám napovídá, že jde o dílo, které se zabývá životem a osudy lidí v moravské vesnici. Alois kladl důraz na zobrazení tradičních venkovských hodnot, které poukazují na to, že mění se životní styl lidí, mění i přístup k hodnotám.

Tato devítidílná kronika propojuje cyklus ročních období, s výstižným vylíčením probíhajícího počasí, v průběhu církevního a zemědělského roku, v obci Habrůvka. Stanislav Kovanda v díle *Nové knihy – Rok na vsi*, píše o kronice jako projevu snahy: „přiblížit se živoucímu životu, jenž také netvoří z plynulých románů, ale tříští se a rozdrobuje na denní epizody“⁶ Oba bratři a jejich dílo zapříčinili to, že se obec Diváky stala centrem kulturního života na Moravě.

2.1 Vznik kroniky

Kronika Rok na vsi – kronika moravské dědiny vycházela u Svatopluka Čecha v Květech. Sklidila velký ohlas, proto zanedlouho následovalo její knižní vydání. První knižní vydání vzniklo v letech 1903–1904 v Nakladatelském družstvu Máje. Do knižního vydání přidali autoři ještě několik dalších črt. Kromě cyklu „Svatý týden“ nebyly provedeny žádné větší změny mezi časopiseckým a knižním vydáním.⁷ Autorem byl uveden pouze Alois, Vilém, který se podílel na závěrečných úpravách a významně spolupracoval na některých částech kroniky, byl jako autor uveden až při druhém vydání. To už byl bohužel mrtev. Právě při psaní Roku na vsi se začal Alois více osamostatňovat a více si trval na pasážích tak, jak je napsal. Díky tomu, že bylo možné kroniku psát po částech, mohl tak Alois tvorbu propojit se svým učitelským povoláním. K další spolupráci s Vilémem již nedošlo. Janáčková o tom píše: „*Protikladnost povah, talentů*

⁶ KOVANDA, Stanislav. *Nové knihy – Rok na vsi*, in: *Rozhledy*, 1904/05, r. XV., č. 42, s. 1231.

⁷ SKUTIL, Jan. *Rok na vsi jako problém ediční a literárněgenetický*. Vlastivědná ročenka Okresního archívu Blansko. [1]. vyd. Blansko, 1976, s. 3–8.

a cest mezi bratřími začala přerůstat i v protilehlost osudů.“⁸Autor tvořil toto dílo celých deset let, jde o umělecké dílo ukazující obraz moravského venkova do drobných detailů. Rok na vsi vyšel poprvé (1903–1904) jako devítisvazkové dílo, které velmi věrně ilustroval Mikoláš Aleš. Později byl počet svazků redukován na čtyři knihy. Alois staví prostor, čas, opakující se motivy a témata nad děj jednotlivých příběhů. Alois Mrštík postupně poznával kolorit každodenního vesnického života, dokázal zachytit zvyky lidí, jejich chování, jak ve všedních dnech, tak v těch svátečních. Kronika se velmi dobře čte, je psaná tak, že se člověk při čtení skutečně objeví uprostřed Habrůvky, a stane se tak svědkem probíhajících akcí. Kronika na vsi má velkou hodnotu jak uměleckou, tak dokumentární. Mrštík si zakládal na pravdivosti a kritičnosti. V kronice se promítá i národopisná složka, která je zastoupena popisem tradic a zvyků (kapitoly Hody, První přijímání, Černá hodinka), a také popis slavení svátků (Štědrý den, Boží tělo, svátek Všech svatých.). V kronice najdeme záznamy o tom, v jakých krojích chodili lidé při té či oné události oblékání, a také písně, které bývaly při slavnostech zpívány. V roce 1941 vycházejí dva proslovy Miloslava Hýska, jeden z nich pojednává o bratřích Mrštících, kde hodnotí i jejich dílo. U moravské kroniky oceňuje nejen tematickou šíři povídek, ale především to, že z díla je vidět, že se autoři s krajem sžili, proto je dílo také výchovné, kritické i výstražné, nejen umělecké.⁹ V České literatuře od počátků k dnešku se Janáčková zaměřuje na uspořádání a zastoupení charakterů v kronice. Všimá si také postavy Cyrila Rybáře, jehož příběh prostupuje kronikou od jejího počátku po závěr, a vypravěče, kterého hodnotí jako znalce, obdivovatele a chápavého soudce světa. Podle Janáčkové je kronika dílo, které „posunulo českou prózu od hromadění charakteristických detailů k jejich výběru a zvýznamnění.“¹⁰

2.2 Kompozice kroniky

Autor v díle upřednostňuje potřebu řádu a stability, popisuje venkovské prostředí a způsob života, na vše nahlíží kritickým pohledem, neidealizuje a vše líčí přirozeně. Lidové společenství je zde vykresleno pomocí mozaiky, kterou tvoří lidské postavičky. Všechny osudy a životy těchto postaviček jsou soustředěny do jediného roku, což napovídá i sám název. Kompozičně je toto dílo začleněno do čtyř ročních období,

⁸ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Hodnoty bratrství*. Předmluva, in: HAVEL, R. *Nedosněné sny*. Korespondence bratří Mrštíků. Praha: Odeon, 1978. s. 12.

⁹ HÝSEK, Miloslav. *O Josefu Holečkovi. O bratřích Mrštících*. Praha: Národní rada česká, 1941. s. 21.

¹⁰ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Alois Mrštík. In LEHÁR, Jan ... [et al.]. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. s. 376–377.

a seskládáno z epizod, které zobrazují osudy lidí v průběhu celého zemědělského a církevního roku. Nejsou zde zaznamenávány jen pozitivní jevy života, ale také ty negativní, které zasahují do života lidí z malebné vesničky Habrůvka. Některé postavy vystupují do popředí a tvoří epickou linii kroniky. Kompozice je v tomto díle volnější, ne však náhodná. Autor tak může do děje vstupovat se svými komentáři, a to zejména prostřednictvím vypravěče.

Každá kapitola je datována dle křesťanského kalendáře uvedením jména svatého, kterému je ten den zasvěcen, např.: „*Na den sv. Gabriela. Nadešly nejkrásnější chvíle jara, kdy v prvním rozpuku země sluky táhnou na sever.*“¹¹ Rozsah jednotlivých kapitol není moc velký. Autor si nepotrpěl na dlouhých výpovědích, ale zaměřil se spíš na detail. Popisy jednotlivých úkonů, či slavení slavností je popisováno v obsáhlejších kapitolách. Autor všechny tyto události popisuje tak, že z nich jde cítit kouzlo nevšedního okamžiku. Některé kapitoly jsou věnovány čistému popisu přírody a jejích proměn v průběhu roku. Tato kronika může být považována za objektivní pohled na život malé moravské vesnice, v níž je cítit pospolitost a obyčejnost vesnického obyvatelstva.

2.3 Popis prostředí a událostí

Při popisu venkova a lidských povah vycházel Alois Mrštík z drobnokresby, která mu spolu s využitím kronikářského principu umožnila vytvořit mnohostranný a bohatě vrstevnatý obraz moravské vesnice své doby. Ačkoli se Vilém ve svých dřívějších románech opíral o obrazy silných jedinců a jejich osudy, ke konci století naopak právě on staršího bratra přesvědčoval, aby nezachycoval v kronice silné jedince či nadprůměrné osobnosti. Venkovský lid podle něho měl personifikovat duši národa prostřednictvím velkého množství drobných a svérázných postav.¹² Autor v díle vyslovil přesvědčení, že vesnice, její řád, který je udržován náboženstvím a stále udržovanými tradicemi, může představovat pevný záchytný bod před nástupem moderního a rychlého chaosu. Lidé žijící na vesnici mají podle Mrštíka pravdivější a opravdovější chování, vlastní styl života a vidění měnícího se světa kolem, díky vlivu velkoměsta. Často jde u autora vidět smutek nad zánikem původní krásy venkova. V kronice lze také spatřit, že i přes původní realistickou koncepci, je dílo ovlivněno také nastupujícím naturalismem a impresionismem. Naturalismus vidíme zejména v barvitých popisech událostí: „*V znoji*

¹¹ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny III.* Novina, Praha. 1941, str. 63.

¹² HOMOLOVÁ, Květa a kol. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století. Slovníková příručka.* Praha: Československý spisovatel, 1973.

dne i chládku noci visel Rybář v lese na stromě s koleny stále tak ohrnutými do kleče, jako by se teprv po smrti srdečně modlil. Z hlavy zlomené vzad hrůzně vyzíraly skelné jeho oči vytlačené hladově k čistému blankytu nebes. Sojka uličnický povykovala mu nad hlavou, straky hubovaly – kdož ví, zda na sebe či na toho tam dole černocho s odporně zkrivenou hubou, a jen hmyz v mracích a ze všech stran obletoval už zapáchající jeho mrtvolu: jemnou hudbou křídel provázel svůj hod. Žalostně zpívala nad Rybářem žluva s pěnicí. Pak ještě jakýsi ptáček rozpovídal se na nejnižší haluzi, ale to bylo také jediné, co živého pohnulo se nablízku. Hrobový klid šířil se od mrtvoly a ukládal svůj přísný ráz i všemu, co v slunci planulo kolem. Nepohnul sebou ani list. Světlo z lupenu na lupen živě kapalo, jako by se slívalo, a zem, vystlanou mechem a lesním kvítím, měnilo v překrásný koberec, vyšitý zlatem a stříbrem přírody v jejím nejpyšnějším květu.“¹³

V Roku na vsi se také setkáváme s občasným opuštěním ústředního prostoru – obce Habrůvka. Nejčastěji autor opouští prostor Habrůvky prostřednictvím vypravěče a postav, jejich vzpomínek, procházek, cest za prací nebo poutí, vždy však dojde k jejich návratu. Ukázkovým příkladem může být návrat Cibulkové Kači, která se do rodné vesnice vrátila ze služby ve Vídni: „*Teprve teď poznal Cibulkovu Kaču. Co to zas udělala za kariéru? Po dvě léta nebylo po ní ani dechu – a – Z takové bídy! Nepřijela sama. Dragón s dvěma hvězdičkami přijel s ní.*“¹⁴ Vypravěč a postavy opouští Habrůvku také v kapitole Z jarmarku, kde autor popisuje prostředí okolní vesnice Borová, kde probíhal jarmark: „*První pondělí po sv. Václavu. Svatováclavský jarmark v Borové – jak oživne vždycky ta silnice vedoucí k ní! Celé okolí má toho dne svátek, celé dolní Slovácko, jako by si do Borové dalo slovo, celými potoky, řekami bloudí mezi šedými boudami malebné řady lid, přecházejícího sem a tam.*“¹⁵ Ovšem ani čistě uzavřený prostor Habrůvky, prostoupený tradicemi a vírou se neubrání působení městských vlivů.

2.4 Čas

Jak vyplývá již z názvu Rok na vsi, je děj této kroniky vsazen do období jednoho roku. O který se přesně jedná rok, v časové linii, není známo. Jak již bylo zmíněno výše, začíná se děj kroniky odvíjet v měsíci říjnu, a to konkrétně na den sv. Cypriána. Události jsou zaznamenávány v souladu s událostmi přírodního koloběhu. Janáčková časovou kompozici kroniky popisuje: „Mrštíkové si našli kompoziční svorník v kalendáři, přesněji

¹³ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny IV.* Novina, Praha. 1941, str. 181–182.

¹⁴ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny I.* Novina, Praha. 1941, str. 31

¹⁵ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny I.* Novina, Praha. 1941, str. 50

v relativně dlouhé a základní fázi cyklického času, kterým je rok. Jeho počátek a konec si autoři stanovili ne po způsobu tradičního kalendáře vázaného na rok církevní, jehož rozhraní určují Vánoce a Velikonoce, ani na rok školní, zažívaná po dlouhá léta Aloisem, ale spojili ho s rytmem roku zemědělského: Rok na vsi začíná podzimní setbou v říjnu, končí letní sklizní v srpnu a zářijovým díkůvzdáním za ni.“¹⁶

2.5 Motivy

Hlavním motivem, procházejícím celou kronikou je láska, životní síla a lidskost. Jde především o vztahy mezi lidmi. V kronice se také objevuje velká spousta nemanželských dětí, nešťastných osudů i smutných dívek a vdov. Jak se můžeme dočíst v kapitole Satanáš: „*Stará Tomanka zaslechla v Mařčině komůrce něco, co tam nemá být. Hned potom zahlédla, jak oknem z komůrky vyskočil chlap. Vlétla do jizby. „Kdo to bel, nešťasná děvčico?! „Nikdo. Kdo be? Co be?“ ... „Kriste Ježíši, dět sem si to meslila! Táto jedna kuna habruvská!“ Po žních Mařka povila.*¹⁷ Častým motivem jsou také hladové a zlobivé děti, které se vypravěč, prostřednictvím postavy učitele, snaží mravně usměrnit, ale také v skrytu duše chápe dětskou nevinnost a spontánnost. V postavě kantora můžeme zcela jasně spatřit spisovatele samotného, který vidí dědinu kritickým pohledem, ale zároveň je pro ni určitou oporou a snaží se být ochranou proti vlivu velkoměsta. Staří lidé, ať už milé stařenky, nebo moudří a spravedliví stařečkové, představují moudro a řád starých dob, na které ovšem silně tlačí vlivy moderní doby.

Postupný odklon od morálních norem a mravních zásad dokládá Mrštík v postavách, které si libují v alkoholu, dluzích, nezodpovědnosti. Autor vidí tuto zkázu opět díky vlivu velkoměsta, zejména Brna a Vídně. Jasně je to ukázáno u postavy Cyrila rybáře, který vyšel z chudých poměrů a díky odklonu od mravnosti nakonec zničí své postavení, rodinu a nakonec si sám vezme život: „*V znoji i chládku noci visel Rybář v lese na stromě s koleny stále tak ohnutými do kleče, jako by se teprve po smrti srdečně modlil. Z hlavy zlomené vzad hrůzně vyzíraly jeho skelné oči, vytlačené hladově k čistému blankytu nebes.*“¹⁸

¹⁶ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. 2011. Komentář. Alois Mrštík – Vilém Mrštík. Rok na vsi: kronika moravské dědiny II. Brno: Host, s. 411–432.

¹⁷ MRŠTÍK, Alois a Vilém. Rok na vsi. Kronika moravské dědiny I. Novina, Praha. 1941, str. 27

¹⁸ MRŠTÍK, Alois a Vilém. Rok na vsi. Kronika moravské dědiny IV. Novina, Praha. 1941, str. 181

2.6 Vypravěč

Vypravěč je v příběhu stále přítomen, neopouští Habrůvku. Vidí Habrůvku ve světle spíše horším, vykresluje ji jako střed nepohody a nedobrych mravů. I lidé výše postavení, volení do vedení obce, nejsou dobrých mravů. Díky vypravěčově umění se čtenář může dostat do středu dědinky a může být očitým svědkem právě probíhajících událostí. Od počátku kroniky až do jejího konce vypravěč čtenáři popisuje všechny kouty vesnice Habrůvky a jejího okolí, na které jakožto pozorovatel nahlíží. Vypravěč je znalcem své dědinky, zná všechna místa, všechny lidi, a proto o ní dokáže objektivně vyprávět. Sám vypravěč je bystrým pozorovatelem všeho dění, ovšem sám tam nepatří. Vypravěč v Roku na vsi mluví výhradně spisovným jazykem. Celá kronika má podobu dokumentu, a to jen zvyrazňuje vypravěčův spisovný jazyk. Díky tomu, že umí být vypravěč i ironický, nebudí dílo jako celek beznaděj a smutek ze života v této vesnici. Tyto vypravěčovy pocity se krásně zobrazují na konci celého díla. Vypravěč také barvitým způsobem popisuje aktuální počasí, užívá rovněž pranostiky. Vypravěčovo barvitě a procítěné vyprávění napomáhá zpomalení děje. Díky vypravěči a postavě stařečka Chalupy se čtenář přenesení do starých časů a může tak nahlédnout pod pokličku minulých generací. Část kroniky, která na mě zapůsobila nejvíce, je vypravěčovo loučení s milovanou Habrůvkou, ke které choval hluboké city: „*Nuž, odpočiň si, dědinko milá! Dlouho, dlouho zachovej tě Bůh a živ tvou růžolící, často hladovou, ale vždycky zdravou a silnou kypící mlád'. Ochraňuj tě před hladem a osudy zlými, ušetř tě bouří a hněvů, mírni tvou zlobu, dopřej útěchy v lásce, hříchy ti odpouštěj, ve všem ti požehnej a za tebe oroduj Panna Maria. A už sbohem buď – a na mne pamatuj!*“¹⁹

2.7 Postavy

Postavami v žánru románové kroniky nebývají až tak jednotlivci, jako spíše větší množství postav, kolem kterých se děj odvíjí. Mocná uvádí v Encyklopedii literárních žánrů o postavách v románových kronikách, že nebývají typické ústřední postavy, ale spíše se dá mluvit o „početném komparzu“²⁰ Ovšem v Roku na vsi nalezneme jednu postavu, u které bychom mohli tvrdit, že prochází vývojem, že se mění a objevuje se velmi často. Jedná se o postavu Cyrila Rybáře: „*Hvězdou, kolem které se otáčel celý*

¹⁹ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny IV*. Novina, Praha. 1941, str. 197.

²⁰ MOCNÁ, Dagmar. Heslo Románová kronika. In MOCNÁ, Dagmar; PETERKA, Josef. Encyklopedie literárních žánrů. 1. vyd. Praha; Litomyšl: Paseka, 2004. s. 594.

*habruvský svět, byl Rybář Cyril. Duše, obsah, tvůrce románu celé dědiny. Jen o rybářovi se mluvilo v černé hodině, když na sporáku bublaly zemáky, pářila polévka – jen k Rybáři se upínaly starosti všech besed, když písničku o něm zantolil některý hlas. Ženské s dráním peří draly Rybáře, drhly podlahu a s podlahou drhly Rybáře, líčily zdi a nazdí malovaly i jeho. V rybářovi žila veliká síla a Habruvka takového člověka nikdy předtím neměla a po něm mít už takového nebude.*²¹ Jeho postava se vyskytuje ve větším počtu příběhů. Jak bylo uvedeno výše, díky kronice můžeme nahlédnout i na jeho nelehký osud, což u jiných postav umožněno není.

2.8 Jazykové prostředky

Ve spojitosti s tématem využil autor dialektu, který podtrhl charakteristiku postav. Přehlednosti a srozumitelnosti textu pomáhají autorovy poznámky. Jazyk kroniky je oproti jiným dílům realistické prózy odlišný, nejen častým užitím nářečí, ale častými přechody mezi prostředky spisovnými a nespisovnými. Nediologické partie zachovávají v podstatě základní normu spisovnou, dialogy lidových postav jsou nářeční. Formálně bývají tyto výrazy vyznačeny a odděleny uvozovkami: plnomocenství prohlížel „celé věbor“, zakypí v nich „habruvská krývo“

Kronika moravské dědiny zaujímá v české kronikářské literatuře významné postavení, hlavně díky detailně zachycenému prostředí malebné vesničky. Také líčení přírody zaujímá velkou část kroniky. Celkově barvitě pojetí změn v přírodě kontrastuje s životními změnami a osudy obyvatel Habruvky. Příroda tak dodává novou naději do života, sílu do nelehkých chvil a koloběh změn v přírodě kontrastuje se změnami v životě každého z nás.

2.9 Alois a Vilém Mrštíkovi krátce

Alois Mrštík se narodil října v Jimramově na Českomoravské vysočině. Pocházel z rodiny ševce a švadleny. Alois byl nejstarším ze čtyř dětí – bratrů. Aloisovo dětství bylo prožité nad soutokem řek Svatky a Fryšavy, v pěkné chaloupce uprostřed krásné přírody. Díky stěhování rodiny v roce 1869 do Ostrovačic získal Alois náruživý vztah k ptáctví. Spisovatel, prozaik a dramatik s úctou vzpomíná na svého pana učitele Procházku, kvůli kterému se přestěhoval do jihomoravského Krumvíře, kde mohl poznávat život

²¹ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny I.* Novina, Praha. 1941, str. 40.

na Slovácku. Vzpomíná na svého učitele v díle *Nit' stříbrná a jiné povídky* takto: „*Procházka byl veselý patron. Dostal školu až v Krumvíři na Slovácku a oženiv se, odstěhoval se. Tatínek myslel, že Procházkova metoda mi zvláště prospívá, a pak také z osobního přátelství zavezl mne do Krumvíře, kde jsem byl asi osm měsíců*“²² Úspěšně zvládl studia na učitelském ústavě. Než nastoupil jako učitel v Divákách, tak prošel několik škol. Učitelské povolání v té době bylo pro Aloise velmi náročné, ve třídách bylo i 75 dětí. Třídy mohly být rozděleny až při počtu 80 dětí. I když bylo povolání náročné, umožňovalo mu pozorovat děti různých věkových kategorií a rovněž tak jejich rodiny. Velmi rád spolu s lidmi pozoroval i krásu přírody kolem sebe a běžný venkovský život. V Divákách poznal i svoji nastávající ženu Marii Bezděkovou z Kobylí. V roce 1901 měli svatbu, a čtyři roky po ní se jim narodil syn Karel. Alois měla také své záliby. Věnoval se umělecké tvorbě, hudbě, sbíral dokumenty lidového umění a velmi rád pracoval na zahrádce. Divácký kraj mu silně přirostl k srdci. Poznal tento kraj i život běžných lidí do detailů. V roce 1920 odešel na odpočinek, 24. února 1925 zemřel v brněnské nemocnici na tyfus.²³

Vztah mezi bratry Aloisem a Vilémem

Oba bratři milovali společné procházky přírodou. Alois moc rád vzpomínal na dny, které mohl společně s Vilémem strávit. Často bývali velmi zaneprázdnění. Celý den se věnovali nejrůznějším činnostem. Když trávili spolu čas psaním, neřekli si téměř nic důvěrného. Alois, jako starší bratr, projevoval k Vilémovi nejednou bratrskou starostlivost. Jejich hlavním společným a zároveň nejznámějším dílem je *Maryša*. Právě román a drama bylo počátkem devadesátých let pro oba spisovatele zajímavým a našli v něm zalíbení. Oba spisovatelé byli rozhodnutí, že budou ve své společné tvorbě pokračovat i nadále. Vilémova a Aloisova dráha se však začala v druhé polovině devadesátých let svým způsobem vzdalovat. Umělecká kronika, *Rok na vsi*, která je veřejností pokládána za jejich druhé společné dílo, se odvíjela v naprosto odlišném ovzduší než *Maryša*. Drama, *Rok na vsi*, psal Alois prvně sám a nepřál si od Viléma zasahování do jeho vlastní práce. Po Vilémově tragické smrti, byl při druhém vydání uveden jako spoluautor. Alois to pravděpodobně považoval za bratrské gesto. Chtěl ho tím bránit, protože se kolem Vilémovy sebevraždy objevovaly různé dohady. Z Vilémova

²² MRŠTÍK, Alois. *Nit' stříbrná a jiné povídky*. Vydání neuvedeno. Praha: Nakladatelství J. Otto, společnost s.r.o., 1926. s. 307.

²³ RACEK, Jan. *Bratři Mrštíkovi a jejich citový vztah k Leoši Janáčkoví a Vítězslavu Novákovi*. 1. vydání. Brno: Moravské Kolo spisovatelů, 1940. s. 15–16.

dopisu Aloisovi se můžeme dočíst bratrovo kladné hodnocení Aloisova talentu v Roku na vsi: „...celek Roku na vsi teprve ukáže, bylo-li by dílu zrovna zdrávo, kdybys nebyl, jak jsi, se všemi těmi nedostatky a s tou výhodou, že s Tebou přičinit se mohu.“²⁴

²⁴ HAVEL, Rudolf., KUNCÍŘ, Ladislav. *Nedosněné sny. Korespondence bratří Mrštíků*. 1. vydání. Praha: Odeon, 1978. s. 193

3 SVÁTKY, TRADICE A ZVYKY S NIMI SPOJENÉ

Lidové tradice, zvyky, rituály provázely člověka již v minulých dobách a jinak tomu není ani dnes. Šottnerová uvádí: „*Jsou prostředkem ke stmelování rodiny, obce i národa. Původně byly tradice spjaty s přírodou, vírou a mýty. Opakovaly se s každoroční pravidelností, a proto mohly nahradit kalendář. Dodnes přežily tradice, které jsou pro lid zábavné. Vnášejí do každodenního života pravidelnost a řád, stejně jako pocit radosti a sounáležitosti.*“²⁵

3.1 Pojem kultura, tradiční lidová kultura

Pedagogický slovník uvádí dva významy pojmu kultura. Pedagogické vědy považují kulturu „*za komplex materiálních, ale i nemateriálních výtvorů (poznatků, hodnot, idejí, morálních norem), které byly vytvářeny v průběhu vývoje civilizace*“. *Kulturní dědictví je předáváno z generace na generaci zejména prostřednictvím formálního vzdělávání ve školských institucích. Pedagogika úzce souvisí se sociologií, proto nesmíme opomenout na druhý význam kultury v oblasti sociologie a kulturní antropologie. Tyto obory „považují kulturu za způsoby chování, sdílené normy, hodnoty, tradice, rituály, které jsou charakteristické pro určité sociální nebo etnické skupiny*“.²⁶

Tradiční lidová kultura je přirozeným protikladem tzv. vysoké kultury.²⁷ Je založena na tradici a jejím předávání a je chápána i jako kulturní dědictví dané společnosti. Někdy bývá ztotožňována s folklorem, ten je však její integrální součástí. Do folkloru patří projevy hudební, slovesné, dramatické a taneční.²⁸ Nejdůležitější funkcí tradiční lidové kultury je její každodennost.

Lidová kultura tedy zahrnuje širokou škálu projevů kultury hmotné a sociální i duchovního života lidu. Jiří Woitsch dělí tradiční lidovou kulturu na duchovní a sociální

²⁵ ŠOTTNEROVÁ, Dagmar. *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2009, s. 7.

²⁶ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 135.

²⁷ TYLLNER, Lubomír.: *Lidová kultura*. In: Malý etnologický slovník. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2011, s. 56–57.

²⁸ FROLEC, Václav. *Prostá krása*. Praha: Vyšehrad, 1984, s. 5; Vládní usnesení ke Koncepci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice na období 2016–2020, obsaženou v části III materiálu čj. 1614/15. Usnesení vlády ze 13. 1. 2016 č. 10, s. 2.

kulturu a kulturu hmotnou.²⁹ Oproti tomu Jan Blahůšek dělí lidovou kulturu na hmotnou neboli materiální, a nehmotnou, nemateriální.³⁰

Lidová kultura nehmotná je souhrnem mnoha složek uspokojujících duchovní potřeby člověka. Jsou sem řazeny vedle samotného folkloru i obřady, zvyky a vše, co souvisí s lidovou religiozitou. Do lidové religiozity spadají různá pověrečná tvrzení, věrouka, vědomosti a představy o člověku, přírodě a o vesmíru a o nadpřirozenu, věštby, magie, lidové léčitelství apod. V širším pojetí sem lze zahrnout i sociální kulturu. Sociální kulturou chápeme problematiku rodinných a příbuzenských vazeb, rozdílnosti různých společenství a sociálních vazeb mezi členy sociálních skupin nebo komunit.³¹

„Nemateriální kultura se vyznačuje dlouhodobou setrvačností, vrstvením různých prvků, kontaminací a prolínáním, proměnami funkcí,“ uvádí Blahůšek.³²

3.2 Pojem svátky

Do 5. století se ustanovily tři velké svátky, Velikonoce, Letnice a Vánoce. Vedle těchto svátků, které souvisí s životem Krista, jsou od druhé poloviny 5. století uváděny jako sváteční dny také výroční dny křesťanských světců. Dny sváteční vytvářely pevně dané časové body pro hospodářskou praxi, zejména pak zemědělství. Vztahovaly se k nim také pranostiky a lidová rčení.³³

„Roste-li tráva v lednu, sahá bída ke dnu.“

„Na svatého Matěje skřivan pije z koleje, musí vrznout, i kdyby měl zmrznout.“

„Na Hromnice o hodinu více, půl krajíce, půl píce.“

„Studený máj – v zahradách ráj, na polích háj.“

„Po svatém Václavu beranici na hlavu.“

„Na svatého Ondřeje už má zima naděje.“

„Na svatého Mikuláša už je celá zima naša.“

„Chodí-li Kateřina po ledě, chodí potom Eva po blátě.“

Ke svátkům se pojila nejprve omezení, později úplný zákaz některých aktivit a činností. Církevní svátky se staly velmi oblíbenými příležitostmi ke světským

²⁹ WOITSCH, Jiří. *Kulturní dědictví tradiční vesnice*. [online], 2022. [cit. 30. 3. 2022] Dostupné z: <http://elearning.historickededitvi.com/zobraz/materialy/odborne-texty/etnologie>.

³⁰ BLAHŮŠEK, Jan. *Identifikace a dokumentace jevů tradiční lidové kultury v České republice*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006, s. 75.

³¹ JEŘÁBEK, Richard. *Kultura materiální, duchovní a sociální – antikvovaná trichotomie*. *Národopisná revue* 10, 2000, s. 5–6.

³² BLAHŮŠEK, Jan. *Identifikace a dokumentace jevů tradiční lidové kultury v České republice*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006, s. 9.

³³ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. s. 11–12.

slavnostem. Tyto slavnosti byly vždy záležitostí celé společnosti, a to jak na vesnicích, tak ve městech. Všechny každoroční svátky určuje jak křesťanská tradice, tak i občanská tradice svátků na paměť významných historických osobností a událostí. Ve svátcích se překrývají prvky vzniklé v různých historických obdobích. Díky danému svátku se do jednoho útvaru spojují také slovo, zpěv, hudba, hmotné věci, pohyb a mnoho dalších aspektů, které poté spolu vytváří smysl a podobu daného svátku a jeho slavení.³⁴

Kalendářní cyklus obyčejů a slavností je záležitostí jak historickou, tak současnou. Hlavním rysem obyčejů je tradičnost. Lidové obyčeje jsou poměrně stabilní, jsou předávány z generace na generaci. Obyčejová tradice se měnila v průběhu doby, s proměňujícím se způsobem života a konečně také se snahou jednotlivců, neformálních spolků a sdružení o zachování lidové kultury. Sběratelé lidových tradic, a tedy i lidových obyčejů, soustředili v 19. a 20. století poměrně velký materiální fond. Velkou část z nich shrnul kulturní historik a národopisec Čeněk Zíbrt.³⁵ Není svátek jako svátek. Kromě osobních či rodinných, jako jsou narozeniny, výročí svatby či promoce, existuje celá řada svátků, které více či méně slaví celá společnost. V rámci liturgického roku existuje nesmírně složitá hierarchie rozmanitých svátků christologických, mariánských a světeckých.³⁶

V etnografii pro lidový rok nic takového nenajdeme. Struktura lidového kalendářního roku nebyla o nic méně složitá než církevního a zaslouží si aspoň rámcovou typologii. Ta nám umožní rozlišit alespoň základní typy svátků, a především tradic a zvyků, které se s nimi pojí.³⁷

Základem života lidí byly dny všední a dny pracovní. K těmto dnům je třeba počítat neděle, které se řídily zvláštním režimem, a to jak z hlediska církevního (Desatero nařizuje, aby křesťané světili dny sváteční – Pomni, abys den sváteční světil, tak z hlediska běžného života).³⁸

³⁴ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. s. 12.

³⁵ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. s. 13.

³⁶ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 10.

³⁷ Tamtéž, s. 10.

³⁸ Tamtéž, s. 10–11.

3.3 Svátky v průběhu kalendářního roku

Rok, astronomicky doba oběhu Země kolem Slunce, je přirovnáván ke kruhu. V historii lidského vnímání času se projevuje přechod od tzv. cyklického času k lineárnímu, k chápání času jako plynulého pohybu vpřed.³⁹

Kalendář, podle kterého počítáme čas nyní, má kořen v antickém světě. Starověké civilizace vycházely z astronomického pozorování Slunce a Měsíce – tyto cykly vedly k dost složitému počítání času. Některé kalendáře měly 12 měsíců (sumerský, čínský, egyptský), jiné pak měsíců 18 (mayský), rok tak mohl začínat v období jarní rovnodennosti nebo zimního slunovratu.⁴⁰

Juliánský kalendář

Rok ve starověkém Římě měl původně jen 10 měsíců a začínal 1. března. I přes doplnění dalších dvou měsíců docházelo ke slavení svátků ve špatných měsících. V roce 46 př. n. l. nechal Gaius Julius Caesar vypracovat nový kalendář, který dnes známe pod názvem juliánský. V tomto kalendáři začíná rok 1. lednem. Velkým přínosem bylo zavedení přestupného roku, v intervalech po čtyřech letech – vždy u roků dělitelných čtyřmi. Ovšem tato změna přinesla nemálo problémů. Caesarův kalendář se používal i po pádu Římské říše, křesťané pouze zavedli nové datování od narození Krista. V průběhu 10. – 11. století byl tento kalendář výhradním kalendářem pro celou Evropu.⁴¹

Gregoriánský kalendář

Další změnu provedl v roce 1582 papež Řehoř XIII., jelikož juliánský kalendář nebyl zcela přesný. Nový kalendář snížil počet přestupných let. Nejlépe byl kalendář přijat v katolických zemích, které ho zavedly v 16. století (Čechy v roce 1584 a Morava o rok později), protestantské země jej začaly přijímat o století později. Anglie dokonce až v polovině 18. století. Nejpozději přijaly juliánský kalendář, a to ve 20. století, Sovětský svaz, Řecko, Turecko a Egypt.⁴²

³⁹ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. s. 11.

⁴⁰ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 17.

⁴¹ Tamtéž, s. 17–18.

⁴² Tamtéž, s. 18.

Církevní kalendář

Základem církevních liturgických kalendářů je evangelium a římské martyrologium, kalendářně uspořádaný seznam všech uznaných světců s datem jejich úmrtí. Jeho poslední verzi schválil papež Jan Pavel II., v roce 2001. Obsahuje kolem sedmi tisíc jmen světců a světic, včetně blahoslavených. Z tohoto kalendáře je vycházeno při sestavování každoročních kalendářů, které obsahují dva druhy svátků. První, který má vždy přednost, se nazývá temporál a obsahuje svátky spojené s Ježíšem Kristem – postní a velikonoční doba, Vánoce, advent. Z nich potom vycházejí i světské kalendáře. Další část církevního kalendáře tvoří svátky důležitých světců (Pana Marie, sv. Josef, Všech svatých,..) závazné pro každý rok, doplněné dalšími vybranými jmény (tzv. sanctorál). V některých církevních kalendářích najdeme i liturgickou barvu jednotlivých dnů, podle které se řídí výzdoba v kostelích a liturgické oděvy kněží (bílá, fialová, zelená, růžová, červená). Dnes je povoleno právo vytvářet i národní verze těchto kalendářů, podléhají ovšem schválení Vatikánu. U nás církevní kalendář obsahuje svátky sv. Anežky, sv. Vojtěcha, sv. Cyrila a Metoděje a další.⁴³

3.3.1 JARO

Masopust

Masopustní období je datováno od Tří králů (6. ledna) až do počátku předvelikonočního půstu. Masopust nazývaný též fašaňk, fašinek nebo vostatky není církevním svátkem, ale odvíjí se od každoročního termínu Velikonoc. Nejdůležitější jsou až poslední dny před Popeleční středou. V tyto dny se konávaly hostiny, průvody a zvyky patřící k masopustu. Termín masopust se dá přirovnat k latinskému carne vale – sbohem maso, v tyto dny se naposledy jí maso, neboť začíná předvelikonoční postní doba.⁴⁴

Postní doba je zaměřena k přípravě na slavení Velikonoc. Liturgie doby postní připravuje katechumeny, jejich postupným uváděním do křesťanského života, i věřící, připomínáním křtu a pokáním, na slavení velikonočního tajemství. V postní době naslouchají věřící horlivěji než jindy Božímu slovu a věnují se modlitbě. Tak se pro ně postní doba stává přípravou na slavení velikonočního tajemství, a to jednak zvláště

⁴³ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 18.

⁴⁴ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 76.

připomínáním křtu nebo přípravou na jeho přijetí, jednak pokáním. V tomto období se v kostelích používá fialová postní barva.⁴⁵

Masopust je provázen oslavami plnými jídla, pití, tance a hudby. Masopustní veselí se ujalo ve všech společenských vrstvách. Slavilo se také ve městech a na vesnicích. K masopustu patřily vepřové hody, zabijačky, vesnické zábavy a také se v tomto čase často konaly svatby. Během zabijaček se udilo a vařilo a příbuzní, dobří sousedé, kmotři a kmotřenky si vzájemně posílali „vejslužku“. Lidé si také nenechali ujít masopustní průvody maškar. Nejčastěji vesničtí chasníci chodívali s maskou medvěda a koně. Tradice masopustu, v našem kraji trvá dodnes. Každoročně se schází chasa ze Slováckého krůžku k obchůzce vesnice, kdy jsou dívky převlečeny za chlapce a chlapci za dívky. Obchází se domy kamarádů, napichují se masité dobroty na šavle, popíjí se víno a slivovice, hraje basa, housle a zpívá se. Tato obchůzka tradičně končí v místní hospodě.

Čeněk Zíbrt o původu masopustu udává: „*Celkem jest roztríditi různá mínění na dvě skupiny: Bud' prý masopust vznikl na půdě pohanské, nebo na půdě křesťanské.*“⁴⁶

Zíbrt dále dodává: „*O původu masopustní veselosti zarýmoval si Dačický v Prostovradě. Masopust je prý věc pohanská.*

*„Vloudila se do křesťanstva
skrze Antikrista zlého,
bezbožné nálezky jeho...“*

Hrozná, přehrozná je pokuta bezbožných masoputníkův od satana:

*„Neb on masopust vymyslíl,
papež jej v kalendář vplestil,
tím církev křesťanskou zlehčil.“⁴⁷*

Na straně druhé Zíbrt uvádí: „*Že masopust vznikl až na půdě křesťanské, kde se opírá o tvrzení z Mayerova Lexikonu, že křesťané jaksi na posilněnou před nastávajícím dlouhým postem naposledy ještě od neděle masopustní do popeleční středy hodovali, tancovali, žertovali, aby se dosyta před neveselým postem vybouřili.*“⁴⁸

⁴⁵ Doba postní – Základní význam doby postní. [online], 2020. [cit. 5. 6. 2022]. Dostupné z: <http://www.liturgie.cz/temata/liturgicky-cas/liturgicky-rok/doba-postni>.

⁴⁶ ZÍBRT, Čeněk. *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prstonárodní*. Jos. R. Vilímek. Praha. 1889, str. 17.

⁴⁷ ZÍBRT, Čeněk. *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prstonárodní*. Jos. R. Vilímek. Praha. 1889, str. 19.

⁴⁸ ZÍBRT, Čeněk. *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prstonárodní*. Jos. R. Vilímek. Praha. 1889, str. 20.

U bratrů Mrštíků se v díle *Rok na vsi* dočteme: „*A hospodou hučí masopustní vřava. Rozplesklé hlasy zpěváků a zpěvaček přehlušují nalitá už hrdla mužáků, baby terentí, v náručí pláčí děti – ze síně se s vrískotem žene hejno prchajících výrostků, jež odepjatým řemenem vyháni podnapilý hlásný Chocholáč.*“⁴⁹

O konci masopustu Zíbrt píše: „*Masopustní veselosti vybouřily se až na vrchol od starodávna v poslední tři dni masopustní, někdy počínaje již na Tučný (tlustý) čtvrtek před masopustní nedělí. O masopustě se páni i lid ženili, svatby vystrojovaly. Lid sice byl nucen na masopustní dni scházeti se k poddanským soudům, ale to nezabránilo, aby se neoddával radovánkám, pitkám, maškarování. Masopustní veselí bylo hojně již ve 13. století a nepřetržitě splývá až dosud.*“⁵⁰ Čeněk Zíbrt pohlíží na slavení masopustu v jednotlivých částech naší země. Například v Praze se chystávala hostina pro žáky, a to „biskupský oběd“ v hospodě. Se zájmem jsem se začetla do stránek, kde Zíbrt popisuje slavení masopustu na Moravě.

Lidové oslavy konce masopustu představuje skladbu mnoha prvků z různých dob, krajů a kultur. Tento čas se projevuje veselím, uvolněným chováním lidí, parodování činností, povolání, norem chování. Pochovává se masopust, ženy holí muže, lidé se maskují. Většinu těchto činností přebírají mladá mužská chasa, která pořádá různé druhy zábavných aktivit. Lidé v maskách žijí několik hodin jako herci na scéně zvláštního lidového divadla. Maskování znamená pro lidi odložení identity, a vše co v masce činí, jde na konto masky, pod kterou vystupuje. V posledních dnech masopustu jde o „svět naopak“, porušuje se stávající řád i sociální hierarchie.“⁵¹

Postní doba

Dlouhá doba předvelikonočního půstu začíná hned po masopustu, tedy Popeleční středou. Trvá čtyřicet dnů a končí Božím hodem velikonočním. Celá postní doba je přípravou na oslavu Velikonoc. Jde hlavně o dobu duchovní očisty. K duchovní očistě patří pokání, sebezpytování, studium evangelia, oprostění od zbytečností a konání dobrých skutků. Je to období klidu, bez hlučných oslav a v dřívějších dobách i obdobím bez milostného styku a schůzek. Ne všechna omezení jsou dodržována. Ze středověku pochází zvyk, kdy se kříže v kostelích zahalovaly do roucha a odhalovaly se až na Velký pátek. V 17. století se zahalování oficiálně stanovilo na 5. neděli postní. Kromě čtvrté

⁴⁹ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny II.* Novina, Praha. 1941, str. 166.

⁵⁰ ZÍBRT, Čeněk. *Veselé chvíle v životě lidu českého.* Praha: Vyšehrad, 1950. s. 142.

⁵¹ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře.* Praha: Vyšehrad, 2015. s. 33.

a šesté neděle postní nosí kněží postní roucha v barvě fialové. Každá neděle v postní době dostala své jméno. Na vzniku některých názvů se v 19. století podíleli národopisní pracovníci, vznikl tak třeba název Liščí neděle.⁵²

První neděle postní – Invocabit – Černá, Liščí nebo Pučálka (podle černého oděvu, pokrmu pro děti, nebo pokrmu z naklíčeného hrachu). Druhá neděle postní – Reminiscere – Pražná, (podle jídla připravovaného z nezralých obilných klasů). Třetí neděle postní – Oculi – Kýchavná, (podle toho kolikrát člověk kýchne, tolik let bude ještě žít). Čtvrtá neděle postní – Laetare – Družebná, (vyjadřuje radost růžovou barvou ornátů, den plánování námluv). Pátá neděle postní – Judica – Smrtná, (zahalují se kříže, větší intenzita smutku). Šestá neděle postní – Palmarum – Květná, (vzpomínka na Ježíšův vjezd do Jeruzaléma, mávání palmovými ratolestmi – žehnání zelených ratolestí v kostelích. Tyto ratolesti se dávají v domech za kříže a chrání dům před bolestmi a nemocemi, zůstávaly v domech do další Popelčnické středy, pak se spálily).⁵³

V Roku na vsi se dostaneme do napjatého okamžiku, kdy se nový kostelník poprvé objeví ve své čestné roli. Celá Habruvka se tento okamžik těší. Celým kostelem se nese zvědavost, která je vidět na každém jednom ze zúčastněných. A smutná píseň, která se rozezněla kostelem, všem najevo dává, že je tady dlouhá čtyřicetidenní doba postní: „*Tak pod zasmušilým, popelavě šedým nebem dlouhou zimou znavená Habruvka v křesťanské pokoře a svatém pokání prožívala čtyřicetidenní půst.*“⁵⁴

Pašijový týden, Velikonoce

Pašijový, svatý nebo také veliký týden je poslední týden před největšími křesťanskými svátky – Velikonocemi. Český název je odvozen od Velké noci (noc ze soboty na neděli, kdy Ježíš vstal z mrtvých). Někdy je svatý týden označován také jako větší týden nebo „ten týden“, a to ve srovnání s jinými známými sedmi dny, během nichž byl stvořen svět. Pašijový týden je koncem předvelikonočního půstu a začíná na Květnou neděli, pokračuje pak dalšími dny. Všechny tyto dny jsou pak pojmenovány s přívlastkem určité barvy a vlastnosti – Zelený čtvrtek, Velký pátek, Bílá sobota a Neděle je Boží hod.

⁵² VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 103.

⁵³ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 106.

⁵⁴ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny III*. Novina, Praha. 1941, str. 23.

Velký pátek a Bílá sobota a Neděle zmrtvýchvstání jsou nazývány jako Triduum – začíná večerem na Zelený čtvrtek.⁵⁵

„Mnoho lidí, kteří přišli na svátky, slyšelo, že Ježíš jde do Jeruzaléma. Tu vzali palmové ratolesti, vyšli mu naproti a volali: »Hosana! Požehnaný, který přichází ve jménu Páně, král izraelský!« “ Ježíš našel mladého oslíka a posadil se na něj, jak je psáno: „Neboj se, síónská dcero! Hle, tvůj král přichází, sedí na oslátku“. Jeho učedníci to zprvu nechápali, ale teprve až byl Ježíš oslaven, rozpomenuli se, že to bylo o něm psáno a že mu to tak udělali.“ (Z evangelia sv. Jana 12, 12–16).

Zelený čtvrtek

Zelený čtvrtek je dnem připomínky poslední večeře, kterou slavil Ježíš s apoštoly a při níž ustanovil svátost kněžství i Eucharistie (tedy svátost Ježíšova Těla a Krve). Dopoledne se proto setkávají všichni kněží diecéze se svým biskupem a světi se posvátne oleje. *Oleum infirmorum* (olej nemocných), *oleum chrismatis* (křížmo) a *oleum catechumenorum* (olej katechumenů). Dále se při této bohoslužbě zvané *Missa chrismatis* obnovují kněžské a jáhenské sliby. Večer, po západu slunce, se pak slaví mše svatá se symbolickým mytím nohou učedníků (připomínka Ježíšovy pokory, tradičně se tak děje dvanácti účastníkům bohoslužby), svatým přijímáním pod obojí způsobou (chleba a vína) a vzpomínkou na Ježíšovu modlitbu v Getsemanské zahradě. Utichají zvony nebo hudební nástroje. Tímto dnem, resp. přesněji večerem, začíná velikonoční triduum. Končí modlitbou večerních chval o Velikonoční neděli.⁵⁶

Bratři Mrštíkovi k zelenému čtvrtku píší: *„V šerém pozadí kostela se tlačí ke zpovědnici ženy, zahalené vlňáky, muži s kancionály pod pažďí. Pan farář už od šesti ráno zpovídá, a hnedle bude půl deváté. Na Zelený čtvrtek bývá vždycky tak.“⁵⁷*

„Zpěv umlkl, varhany dozněly a kněz pozdvihl ruce k nebesům... Gloria in excelsis Deo! Pěje velkým tónem od oltáře pan farář. Okamžik, který na ta slova následoval, byl snad nejvelebnější a nejkrásnější z celého roku. Hrobové ticho, na věži zvony zabouřily posledním hlaholením srdcí, aby pak umlkly už nadobro a dřímaly v čistém jarním osvětlení až do Bílé soboty. Všechno mlčelo a chrámovou lodí se rozestřel miloucký klid

⁵⁵ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 113.

⁵⁶ Velikonoční triduum. [online], 2011. [cit. 18. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/archiv/140416-velikonocni-triduum-krok-za-krokem>

⁵⁷ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny III*. Novina, Praha. 1941, str. 77.

pašijového téhodne. Za chvíli už nebylo stopy po vyhaslém nadšení slavného Gloria a zbyl jen mrtvý smutek vzpomínání na smrt Krista Ježíše.⁵⁸

„Zato v poledne! Už od jedenácté se scházeli chlapci z celé dědiny na můstku nedaleko kostela. Byli ozbrojeni roztodivnými nástroji. Ten měl klapačku, ten řehtačku a jiný zase děsně drnčící kolo brkáčů. Tu to škrklo, tam to hrklo, jinde se zase brkáč rozřehtal jako ošklivý hlas straky, a klepání a vrzání nebylo konce. Dobíhá nový zástup, a také to mezi nimi vřeští. Předešlí je obstoupili a prohlížejí zase jejich nástroje. Posuzují, zkoušejí, obdivují, haní, a jen nejvážnější z nich sedí stranou opodál a s brkáči mezi kolony mlčky a jaksi pohrdlivě přihlížejí k vádě ledva plínkám odrostlých špuntů. Ti nejmenší museli se spokojit jen s drobnými, na trhu koupenými řehtačkami s dřevěným tenkým jazykem na ozubeném kolečku. Jiní mají klapačky jako ministranti. Chlapců přibývalo stále víc a více. Pod můstkem a na můstku už se to hemžilo jako much. Hrkačky nezahálely. Všichni shromáždění už do jednoho čekali jen, až uhodí dvanáctá. Pak všichni v tichosti pokleknou ke kříži u kostela, sejmou čepice z hlavy a pomodlí se Anděl Páně. Někteří už vstávali, nedoznělo ještě »amen«. Kříž dělali stoje a narychlo. A už jdou, organizovaně, největší napřed, malí vzadu. Všechno to vrkalo, řehtalo, tlouklo, a pekelné nástroje vpředu řvaly do spoustou zvuků. I ten nejvzteklejší pes z celé dědiny stáhl ocas mezi čapáky a vtáhl se dírou pod vraty na dvůr. Ženské se chytaly za hlavy, mužští se drželi plotu a svítili ve smích zuby. A tak šli od čísla k číslu, po celé délce dědiny. Malí nestačili velkým, tak postupně odpadají a tvoří svůj vlastní šik. Tak přešli celou dědinu, nahoře u chaloupek ztichla ta velikonoční váda, aby se ozvala zase navečer, kdy jindy zvoní zvony.⁵⁹

U Zírta se dočítáme: „Od Zeleného čtvrtku až do Bílé soboty, kdy se nezvoní, shromáždí se chlapci s klapačkami, řehtačkami a trakárky na jednom konci městečka u kříže a zpívají smeknuvše: » A ty nevěrný Jidáši, cos to učinil, že jsi svého Mistra židům prozradil? Za to musíš v pekle hořeti, luciperem, d'áblem tam býti. Kyrie eleison. « Poté jdou řehtajíce a klapajíce na druhý konec městečka a přitom volají: »Zvoníme poledne, klekání, do kostela. « A tam u kříže totéž se opakuje. Klapání a řehtání se opakuje i na Velký pátek ráno, v poledne, ve tři hodiny odpoledne a večer, poté na Bílou sobotu ráno. Ráno chodí jen někteří, starší, kteří obyčejně si k tomu přivstanou. Po skončení obchůzky chodí po vsi »po vejcích«. Uloží doma své trakárky, ustrojí se do svátečních šatů, jeden z nich se obleče za Jidáše a vezme si kožený váček. Některý hoch vezme košík na vejce,

⁵⁸ MRŠTÍK, Alois a Vilém. Rok na vsi. Kronika moravské dědiny III. Novina, Praha. 1941, str. 81–82.

⁵⁹ MRŠTÍK, Alois a Vilém. Rok na vsi. Kronika moravské dědiny III. Novina, Praha. 1941, str. 88–89.

*jiný košík na hrách a vydají se na obchůzku po vsi. Chudší stavení minou. Vejdou do světnice, jen Jidáš zůstane za dveřmi. Odříkají uvedené verše, jeden přečte evangelium. Poté dostanou od hospodyně vejce, někdy také hrách. Jidáš se poté dožaduje peněžitého dárku do váčku. Po obchůzce se chlapci rozdělí rovným dílem.*⁶⁰ – tradice z Plzeňska. Pro chlapce je naplněním dlouho očekávaných chvil, kdy mohou po dědině běhat a dělat rámus, aniž by za to byli nějak káraní. Jsou to pro mě nezapomenutelné chvíle, když se mi chlapci s nadšením v očích svěřují s tím, že konečně budou „klepat“ po dědině, a že je čeká štedrá snídaně od pana faráře. Už dlouho dopředu si dávají do pořádku všechny dřevěné řehtačky a tragáčky.

Velký pátek

Velký pátek je dnem přísného půstu i připomínky Ježíšovy křížové cesty a ukřižování. Neslaví se mše svatá, konají se namísto toho obřady uctívání kříže. Podobně jako na Květnou neděli se zpívá zpráva z evangelia o Ježíšově smrti (tzv. pašije). Těžištěm bohoslužby slova jsou pašije podle evangelisty Jana. Poukazují na Ježíše – beránka a ztotožňují jeho oběť na kříži s velikonoční obětí na odpuštění hříchů a vítězstvím nad smrtí. Kříž je zde zobrazen jako vítězné znamení vykoupení. Ježíšovo „*dokonáno jest*“ na kříži je jeho triumfem. Nápis na Ježíšově kříži (INRI – Ježíš Nazaretský, král židovský) napsaný hebrejsky, řecky a latinsky – v tehdejších jazycích, poukazuje na fakt, že Ježíš přináší spásu lidem všech národů. Jedním z projevů účasti na Kristově utrpení za naše hříchy je právě onen velkopáteční půst.⁶¹

Poslední dny příprav na svátky probíhaly s dodržováním některých zvyků, do nichž pronikaly i obřady spojené s přírodní magií a vírou v živly. Nejvýraznější jsou právě na Velký pátek, den mimořádný, kdy se dějí věci božské. Podle Písma se při Kristově smrti odehrávaly mimořádné jevy, které nasvědčovaly konci světa. Živly měly obrovskou sílu, otevírala se země a hroby. Pokud je země otevřen, můžeme vstoupit a spatřit její poklady. Tento motiv je velmi dobře znám z básně K. J. Erbena – Poklad. Síla tohoto dne se promítá i do liturgie. Na Velký pátek, ještě před východem slunce se lidé choďovali omývat k vodě, která hraje roli očištného živle. Tento obřad byl požehnáním a zajištěním zdraví. Velkopáteční voda bývá někdy také nazývána Jordánkou. Touto vodou se kropilo stavení, omývalo se s ní náčiní na pečení chleba,

⁶⁰ ZÍBRT, Čeněk. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 1950. s. 243

⁶¹ Velikonoční triduum [online], 2011. [cit 18. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/archiv/140416-velikonočni-triduum-krok-za-krokem>.

a dokonce i vemena kravám, ale byla hojnost mléka. Na Velký pátek platil především vážný rozvrh spjatý s vírou. Velký pátek je dnem přísného půstu, zcela automatická byla návštěva kostela, svatá zpověď a přijímání, ale hlavně v celé obci vznešený klid.⁶²

Velký pátek je nejtišší den v roce, den zpívání pašijí, modliteb, den bez práce. Čas zamyšlení nad životem, pozastavení se nad během života. Je to pocit, který pocítujeme při ztrátě nejbližších. Tento den vyjadřuje smutek, pokání a půst věřících na památku ukřižování a smrti Ježíše Krista. Podle lidové víry je Velký pátek dnem nadpřirozených sil, a to dobrých i zlých.⁶³

Na Velký pátek bývali členové domácností smutní s pochmurnou náladou. Po celý den se nemluvalo. Nejsmutnější chvíle nastala, když chlapi klepali o třetí hodině odpolední. To lidé přestali pracovat na polích, každý se modlil.⁶⁴

Na Velký pátek se nemělo pracovat, aby se takzvaně nehýbalo se zemí. Mnohé hospodyně se bály i zametat, příst nebo prát. Ale všude tomu tak nebylo. Někde hospodáři naopak právě v tento den čistili chlévy a stáje, hnůj vyváželi na pole, hospodyně předly a šily prádlo, protože věřily, že jediná pašijová nit v oděvu chrání před uhranutím, nehrozí utopení či jiné nebezpečí. Košťata, kterými ženy před východem slunce zametly celý dům, házely do potoka, aby s nimi voda odnesla i nevíтанý hmyz. Podle pověsti se na Velký pátek otvírala i hora Blaník s ukrytými rytíři.⁶⁵

V Roku na vsi se o Velkém pátku dozvídáme: „*Tajuplné, divné jsou obřady na Velký pátek. Truchlivé a smutné jako den sám. Sedláci vypřáhali od pluhů, hospodyně opustily svoje prahy, a kostel je pln tichého lidu, na jehož hlavách ponurých a skloněných zdá se spočívati všechna tíha dne. Všechno jako by spalo v tom posvátném zakletí, hlavy v pokoře leží po černých lavicích, ruce sepnaté křečovitě tisknou hrud' a v očích těch, kdož v nadměrném vzrušení citu po Bohu vzhůru obracejí svoje tváře, leskne se jakási divná záře náboženského vznícení.*⁶⁶ Po celý den se tak trousili lidé do skrytého koutku kostela, odříznutého ode všeho vnějšího světa, provanutého tichem náboženské samoty, naplněného vzdechy obtížených duší. Každý tak poklečel před božím hrobem, každý zlíbal v úctyhodné pokoře k utrpení Krista všech pět bolestných ran a každý jako by se byl nasytil, napil z krvácejících těch ran hojivého léku, odcházel tiše, jak byl přišel,

⁶² LANGHAMEROVÁ, Jiřina. *České tradice v proměnách času*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 173–174.

⁶³ FROLCOVÁ, Věra. *Velikonoce v české lidové kultuře*. Vyšehrad. Praha 2001. s. 127.

⁶⁴ FROLCOVÁ, Věra. *Velikonoce v české lidové kultuře*. Vyšehrad. Praha 2001. s. 128.

⁶⁵ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 117–118.

⁶⁶ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny III*. Novina, Praha. 1941, str. 89.

*a povznesen, duševně příjemně zladěn, kropil se svččenou vodou z plechové kropenky, visící tam za dveřmi černého portálu.*⁶⁷

Bílá sobota

Bílá sobota to je Ježíšovo přebývání v hrobě. Večer po setmění se už slaví předvečer (vigilie) nedělní slavnosti Zmrtvýchvstání Páně. Při této mši svaté se světí oheň a svíce (paškál), čtou se biblické pasáže o dějinách vykoupení, rozeznívají se zvony i hudba, světí se voda a uděluje svátost křtu čekatelům (katechumenům).⁶⁸

Název Bílá sobota získal tento den podle bílého oblečení katechumenů, kteří se po celou postní dobu připravovali na křest. Sobota byla posledním dnem půstu a nesla se ve znamení příprav na Kristovo zmrtvýchvstání. Kostelní zvony se opět rozezněly, lidé v kostelích mohli zpívat. Důležitými prvky byli světlo a oheň. Svěcení ohně bylo v církvi zavedeno již v 8. století, tato tradice zřejmě navázala na pohanské rituály. Po slavnostní bohoslužbě se před kostelem pálily ohně, nazývané Jidášovy ohně. Uhlíky z těchto dřívěk sloužily lidem na polích jako ochrana před kroupami a povodněmi. Ohořelé části dřívěk se dávaly i do základů nových domů. Tímto ohněm se zapaloval i paškál. Jde o velkou svíci, která stojí v kostele, a lidé si od něj zapalují své svíce a odnášejí si tak posvěcený oheň i do svých domů. Obřad svěcení ohně zahajoval slavnost Vzkříšení.⁶⁹

Ve spojení se Zeleným čtvrtkem a Velkým pátkem znamená bílá sobota k křesťanského hlediska naplnění Svatého týdne: velikonoční Vigilií – slavnost Zmrtvýchvstání, vrcholí tak celý liturgický rok. V církevních obřadech je Zmrtvýchvstání Ježíše spojeno se symbolikou světla a ranního východu slunce. Svěcení vody, nové křty dospělých a obnova křesťanské slibu věřících o velikonoční vigilií patří k obřadům Bílé soboty dodnes.⁷⁰

Vzkříšení se odehrává v kostelích na Bílou sobotu večer, někdy i v noci. Po zdlouhavých obřadech Bílé soboty se do tmavého kostela přináší paškál, začíná tím nový život vykoupený utrpením a smrtí. Smutek je zapomenut, zvony již zvoní naplno, lidé se veselí: *„Raduj se a vesel všechno stvoření, vítěj Krista pána slavné vzkříšení.*

⁶⁷ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny III*. Novina, Praha. 1941, str. 101.

⁶⁸ Velikonoční triduum [online], 2011. [cit. 19. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/archiv/140416-velikonocni-triduum-krok-za-krokem>.

⁶⁹ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 118.

⁷⁰ FROLCOVÁ, Věra. *Velikonoce v české lidové kultuře*. Vyšehrad. Praha 2001. s. 158–159.

Aleluja zapějme, Bohu díky vzdávejme. Spasitele svého všichni vítejme.“⁷¹ Na paškálu je letopočet, řecká písmena alfa a omega, která znamenají, že Kristus je počátkem i koncem všech a všeho, pět kadidlových zrn jako pět ran Kristových.⁷² V rodinách muselo být vše připraveno. Musel být uklizený dům i hospodářství, připravené všechny pokrmy, rodina umytá a čistě ustrojená. Bylo zvykem jít na velikonoční vigilií v nových šatech.⁷³

Bratři Mrštíkovi píší: „*Gloria in excelsis Deo*“ zpíval od oltáře bílý kněz a velebným, radostným tím hlasem celá jeho postava jako by ještě více zbělela, pozvedla, vzepjala se vzhůru. První mohutný akord varhan udeřil do vzduchu, zvonky zacinkaly jako stříbrné; okna se zatřásla, zdi duněly a nad hlavami shromážděných v Kristu tam z vysoka na věži, na vzduchu pod širým nebem zvony náhle procitly po dvoudenním spánku, vzbouřila, zachvěla se kovová jejich prsa a těžké zvuky kovu rozlétly se na všechny čtyři strany světa. Rozezněl se celý kostel radostnou předzvěstí vzkříšení Páně. »Sláva budiž Bohu na výsosti. « A byla Bílá sobota, den znovuzrození Páně, den radosti a plesu jako by novému životu vráceného světa.⁷⁴ Odpoledne ke čtvrté hodině byla celá dědina na nohou. Byla jako vymalovaná, světlá pohyblivými postavami slavně vyšňořených děvčat, mužů a žen. Hlasy zvonů svolávaly zbožný lid na slavnost vzkříšení Páně. Kdo nemusil, nikdo nezůstal doma, jen nemocní nemohli na slavnost, ostatní všichni se hrnuli z domů, rojili se ze všech stran.“⁷⁵ Z tohoto popisu je vidět s jakou důležitostí je tento den vnímám v každé době, zejména u věřících lidí. Jde o významný den, ve kterém se nejen kostelem, ale i celou dědinou rozprostře atmosféra plná radosti, smíchu a veselí. Rozezní se zvony.

S koncem Bílé soboty končí i dlouho trvající půst. Čas od velikonočního Vzkříšení do pomlázky často patřil a doposud patří hlavně mladým. Přišel i čas na projevy lásky, vzájemného závazného obdarování a projevy soukromé i veřejné lásky.⁷⁶

Zmrtvýchvstání Páně – Boží hod velikonoční

O neděli Zmrtvýchvstání Páně – Boží hod velikonoční se slaví mše svatá už v plně radostném duchu, připomíná se nejdůležitější událost křesťanské víry, kdy mrtvý Ježíš vstal z hrobu k novému životu a tím zničil hřích a smrt. Tento den je natolik zásadní, že

⁷¹ LANGHAMEROVÁ, Jiřina. *České tradice v proměnách času*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 174–175.

⁷² FROLCOVÁ, Věra. *Velikonoce v české lidové kultuře*. Vyšehrad. Praha 2001. s. 162.

⁷³ LANGHAMEROVÁ, Jiřina. *České tradice v proměnách času*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 175.

⁷⁴ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny III*. Novina, Praha. 1941, str. 107.

⁷⁵ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny III*. Novina, Praha. 1941, str. 113.

⁷⁶ FROLCOVÁ, Věra. *Velikonoce v české lidové kultuře*. Vyšehrad. Praha 2001. s. 171.

se slaví celých osm dní, následuje tedy velikonoční oktáv. Charakteristickou součástí obřadů je zpěv Aleluja. Paškál (velikonoční svíce) – symbol Ježíše Krista, který přemohl hřích a smrt, má být viditelně umístěn v presbytáři (kněžišti).⁷⁷

Obřady Vzkříšení otevřely hlavní velikonoční svátek, Hod boží velikonoční, a s ním sváteční období, které trvá osm neděl a vrcholí Hodem božím svatodušním. Zmrtvýchvstání Páně znamenalo i znamená pro věřící lid nepracovat, navštívit dopolední bohoslužby v kostele a stolovat svátečně celá rodina pohromadě. V rolnických krajích se obcházela políčka, prohlíželo se první zelené osení, lidé prováděli modlitby za dobrou úrodu.⁷⁸

Podle evangelií vstal Kristus z mrtvých za svítání prvního dne po sobotě. Při slavnostních mších zní zpěv Aleluja, který se po celou dobu postu nezpívá. Papež pronáší své tradiční požehnání Urbi et Orbi – Městu a světu. K tradici Božího hodu velikonočního patří také žehnání pokrmů, které si lidé do kostelů přinášejí z domova. Jedná se o vajíčka, beránky, mazance, víno a chléb. Požehnané jídlo si pak při slavnostním obědě rodina rozdělí mezi své členy. Často se podarovávají i domácí zvířata. První písemné zmínky o této tradici se nacházejí již ve středověkých kodexech. Podobné rituály ale znali již první křesťané.⁷⁹

V lidové tradici vycházející slunce rána Božího hodu podobenstvím zmrtvýchvstalého Spasitele. Když slunce vyjde, chvěje se, třikrát povyskočí. Slunce se prý raduje ze vzkříšení Pána Ježíše a šťasten bude člověk, který tento úkaz uvidí. Lidé vycházeli na kopec, aby jej zachytili.⁸⁰

Boží hod v Roku na vsi: *„Byla to krásná a slavná mše svatá. Kostel jeden květ, oltář háj – v prsou jedna radost, jeden zpěv. Alleluja! Alleluja! Nikdo nemlčel, každý div nevýskal. I po mši svaté lidem jako by se ani nechtělo z kostela, zatopeného sluncem a provanutého poetickým kadidlem – nerozházeli se, ale sečkali ještě, až velebníček za zvuku zvonů modlitbou a svatou vodou posvěti v podnoží oltáře poskládané bohatství ‚babiček‘ – bábovky, buchty a vajíčka.“*⁸¹

⁷⁷ Velikonoční triduum [online], 2011. [cit. 19. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/archiv/140416-velikonocni-triduum-krok-za-krokem>.

⁷⁸ FROLCOVÁ, Věra. *Velikonoce v české lidové kultuře*. Vyšehrad. Praha 2001. s. 177.

⁷⁹ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 119.

⁸⁰ Večerková, Eva. *Obyčjeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. s. 135.

⁸¹ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny III*. Novina, Praha. 1941, str. 121.

Velikonoční pondělí – pomlázka

České Velikonoce charakterizuje živá tradice pomlázky, konané po církevních velikonočních slavnostech převážně na Velikonoční pondělí. Velikonoční pomlázka je známa od středověku a má více podob, jiná je na venkově, jiná ve městě. Pojem velikonoční pomlázka má tři hlavní významy: obyčejné šlehání dívek a žen jarními pruty (omlády), většinou spojený s koledováním. Pomlázka znamená také prut, častěji spletené pruty a v poslední řadě také dar.⁸²

Podle jazykovědců je pomlázka jen české slovo a historicky je doloženo od středověku. Starší středověké prameny z konce 14. století obyčej mrskání pruty popisují, ale nenazývají ho pomlázkou. Teprve v českých zápisech z venkovského prostředí 18. a 19. století je výskyt slova pomlázka obecný. Josef Jungmann uvádí význam prutu jako obřadního předmětu bez zmínky o šlehání (proutek s pentličkou, gakýž nosjwagj děti o welikonoci) a druhý význam pomlázky jako daru dětem a mládencům. Jungmann uvádí také pojem pomlázač (ten, který chodí na pomlázku, tj. prosí o velikonoční dar, nejčastěji červené vejce).⁸³

Výraz pomlázka nám otevírá kapitolu o smyslu pomlázky. Na pojetí pomlázky jako daru se shodnou všichni – bez obdarování by pomlázka nebyla to pravé. V diskuzi o funkci prutu a šlehání (mrskání) se setkáváme se dvěma hlavními názory – prut jako prostředek k omlazení, regeneraci a poté jako prut kárající.

V rodinách, kde se udržuje víra, je pospolitost a potřeba osobního setkávání, se i nadále udržují tradice nošení kočíček k posvěcení do kostela, pečou se beránci, chodí se do kostela hlídat a navštěvovat Boží hrob, drží se na Velký pátek přísný půst. Posvěcená vajíčka se rozdělí mezi všechny členy rodiny před hodovým obědem, lidé si pořizují nové oblečení na slavnost Vzkříšení, pletou se pomlázky, zdobí se vajíčka. V naší vesnici ve svatém Tridiu chodí malí kluci, většinou ministranti, s hrkači a nahrazují tak zvonění zvonů. Ve městech možná udržování tradic nemá takovou sílu, ale u nás na vesnici jsou tradice stále živé.

Velikonoční nebo také červené pondělí je dnem lidové pomlázky, nevážou se k němu žádné církevní obřady. Nejstarší záznam o šlahání, mrskání zelenými proutky pochází z přelomu 14. a 15. století. V rudolfinské Praze bylo mrskání zvykem chudých i bohatých lidí. V 19. a 20. století se na Velikonoční pondělí, spíše ve městech, chodilo

⁸² FROLCOVÁ, Věra. *Velikonoce v české lidové kultuře*. Vyšehrad. Praha 2001. s. 198.

⁸³ FROLCOVÁ, Věra. *Velikonoce v české lidové kultuře*. Vyšehrad. Praha 2001. s. 199.

na peší výlety, pořádaly se pikniky v přírodě.⁸⁴ Hlavním objektem tohoto dne je zelený proutek vyrašený ze země silou slunce a vláhy, jako boží zázrak. Za vyšlehání – omlazení dostávají koledníci odměnu, hlavně malovaná vajíčka, barevné stuhy a nějakou tu dobrotu.⁸⁵ Pomlázka dospělé mužské populace začínala už o půlnoci z neděle na Velikonoční pondělí. Noční, často hlučné obchůzky zaznamenávají výzkumy z poslední čtvrtiny 20. století na Slovácku.⁸⁶

Čeněk Zíbrt o dětské pomlázce připomíná, že pomlázka náležela také k obvyklým příjmům školáckým a učitelským. „V Pondělí velikonoční chodívali chlapci dům od domu s pomlázkou. Pomlázka chlapecká bývala obvykle z osmi proutků spletena, nebo stočena a chlapci šlehání doprovází různými básničkami a písničkami, šlehají pak do rytmu dané básničky nebo písničky – dle krajevých zvyklostí.“⁸⁷ Ve 20. století se objevily i jiné materiály pro pomlázku, a to zejména bužírka, celofán, vařečky a kobercové klepače. „Stužkový“ zvyk, tedy že po vyšlehání chlapci požadovali vyzdobit pomlázku stužkami – mašlemi, nabyl v oblibě ve druhé polovině 20. století. Nakonec se tento zvyk rozšířil i generačně. Množství získaných mašlí dokazuje počet navštívených a vyšlehaných děvčat, což patří pro hochy k prestižní záležitosti.⁸⁸

V Roku na vsi se o „šlohačce“ dočítáme: „O červeném pondělí už načal svou bláznivý april. Ale ohlas veselého jara přece už jen zůstal, a dědina všechna vře plným, klokotavým životem. Jaký shon! Děvčata nevidět. Co kluků se vyrojilo ze všech skulin domků běloučkových. Není jednoho, který by nebyl vyzbrojen žilou, spletenou z červených a žlutých prutů vrbových. Ti maličtí mají své mrskačky i opentlené, výrostci zas jen ta honem na honem za holínku zastrčenou rákosku, uříznutý prut lískový. Každou chvíli zaskučí někde dívčí hlas, projede divoký smích a líčený vřesk doopravdy i s láskou bitých obětí.“⁸⁹ Teprve k večeru dědina tichne v obvyklý sváteční klid.⁹⁰

⁸⁴ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 124.

⁸⁵ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *České tradice v proměnách času*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 176–177.

⁸⁶ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. s. 161–162.

⁸⁷ ZÍBRT, Čeněk. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 1950. s. 270.

⁸⁸ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. s. 166.

⁸⁹ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny III*. Novina, Praha. 1941, str. 123–124.

⁹⁰ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny III*. Novina, Praha. 1941, str. 127.

3.3.2 LÉTO

Slavnost seslání Ducha svatého – Letnice

Křesťané slaví seslání Ducha svatého na apoštoly a na Ježíšovu matku Marii, shromážděné ve večeradle (Sk 2, 1–13). Duch svatý tak posvětil církev jako nový Boží lid a zahájil její misijní šíření. Seslání Ducha svatého slavila starokřesťanská církev brzy, ale první ověřené zprávy pochází až z 3. století. Brzy se objevila snaha připodobnit tento svátek Velikonocům, proto se již ve 4. století slavila vigilie (předvečer) s oktávem (následných 8 dní) a připojil se také další sváteční den – „svatodušní pondělí“. Po Velikonocích se v západní církvi staly Letnice druhým svátkem, v němž dříve bylo možno světit křestní vodu a udělovat svátost křtu. Liturgická barva je červená – na památku ohnivých jazyků, v jejichž podobě sestoupil Duch svatý na apoštoly. Letnice navazovaly na tradici předkřesťanských svátků. Český kronikář Kosmas psal roku 1092 o knížeti Břetislavovi II., že vyháněl ze země čarodějníky, věštce a hadače pohanské. Vykořenil také „obyčeje pověrečné, které vesničané, posud polou pohané, o Letnicích v outerý nebo ve středu zachovávali, přinášejíce dárky ke studánkám, oběti zabíjeli a zlým duchům obětovali.“ Starozákonní Letnice byly u Židů původně zemědělským svátkem díkůvzdání Hospodinu za žně (šavuot – svátek týdnů). Oslavovaly se 7 týdnů (50 dnů) po Velikonocích, což křesťanství převzalo. Později se z nich stala oslava darování Zákona Mojžíšovi na hoře Sinaj.⁹¹

Svatodušní svátky, v českém prostředí nazývané také Letnice, nebo zelené svátky, se slaví 50 dnů po Velikonocích a 10 dnů po svátku Nanebevstoupení Páně na památku seslání Ducha svatého na apoštoly po Ježíšově zmrtvýchvstání. Podle Skutků apoštolů ten jev provázal hukot vichru a ohnivé jazyky z nebe, „které se rozdělily a spočinuly na každém z nich.“ Až do druhého Vatikánského koncilu se Boží hod svatodušní slavil dva dny a svatodušní pondělí bylo zasvěceným svátkem. Dříve byl ve vigilií Božího hodu svatodušního udělován křest a světla se křestní voda. Svátky se odvíjejí od data Velikonoc, nemají pevný termín a mohou proběhnout od 10. května do 13. června. Čas letnic provázejí bohaté různorodé a starobylé obyčeje. Tyto obyčeje se vztahují k vodě a zeleni, k vodním pramenům, k prvnímu vyhánění dobytka na pastvu a k ochraně hospodářství.⁹²

⁹¹ Význam a historie letnic. [online] 2019. [cit. 5. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.pastorace.cz/tematicke-texty/vyznam-a-historie-letnic>

⁹² Večerková, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. s. 208–209

Tato slavnost se stala vedle Velikonoc a Vánoc třetím nejvýznamnějším bodem liturgického roku, jelikož završuje Ježíšovu pouť. Jsou pokládány za vyvrcholení velikonoční doby. Církevní oslavy končily slavnostní mší v kostelích. Kostely v tyto svátky bývají bohatě zdobený, zejména růžemi a zelenými ratolestmi. Liturgickou barvou je červená na památku ohnivých jazyků – podoba sestoupení Ducha svatého na apoštoly. Při této příležitosti se často uděluje i svátost biřmování. I domy si lidé uklízeli a zdobili je zeleným, aby i k nim přiletěl Duch svatý v podobě holubice. Další neděli do svatodušních svátcích se slaví svátek Nejsvětější Trojice, kterou představuje Bůh otec, syn Ježíš a Duch svatý.⁹³

Slavnost Těla a Krve Páně – Boží tělo

Svátek, který katolická církev slaví ve čtvrtek po svátku Nejsvětější Trojice, aby zvlášť oslavila – eucharistii. Po 2. vatikánském koncilu se tento svátek nazývá slavnost Těla a krve Páně. Svátek zavedl Urban IV. r. 1264 po zázraku v Bolseně. Roku 1314 byl potvrzen Klementem V. Od 15. stol. se po celé církvi rozšířil zvyk – procesí. Církev žije z eucharistie a v rozmanitých formách zakouší, jak se stále naplňuje Kristův příslib: „*Hle, já jsem s vámi po všechny dny až do konce světa!*“ (Mt 28,20). V eucharistii se církev raduje z této přítomnosti s jedinečnou intenzitou, neboť chléb a víno se proměňují v tělo a krev Pána. Když o Letnicích církev, lid nové smlouvy, začala své putování k nebeské vlasti, Nejsvětější svátost nadále pravidelně doprovázela její dny a naplňovala je důvěryplnou nadějí. Kristus nám skrze přijímání svého těla a krve předává také svého Ducha. Eucharistická oběť je „zdrojem a vrcholem celého křesťanského života. „Vždyť nejsvětější eucharistie obsahuje celé duchovní dobro církve, Krista samého, našeho velikonočního Beránka a živý chléb. Skrze své tělo, Duchem Svatým oživované a oživující, dává lidem život“. Proto církev stále upírá svůj pohled na Pána ve Svátosti oltářní, v níž odhaluje plné vyjádření jeho nesmírné lásky. Ten, kdo se živí Kristem v eucharistii, nemusí čekat na věčný život až po smrti: má jej už na zemi jako prvotinu budoucí plnosti, která pojme člověka v jeho úplnosti. V eucharistii totiž dostáváme také záruku tělesného vzkříšení na konci světa: „Kdo jí mé tělo a pije mou krev, má věčný život a já ho vzkřísím v poslední den“ (Jan 6,54).⁹⁴

⁹³ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 144–145.

⁹⁴ Slavnost Těla a krve Páně.[online] 12. 6. 2021. [cit. 4. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.pastorace.cz/aktuality/slavnost-tela-a-krve-pane-boziho-tela>.

Slavnost Těla a Krve Páně, jak se dnes tento starobylý svátek nazývá, připadá na čtvrtek po Nejsvětější Trojici, tedy deset dnů po svatodušní neděli. Jde o poslední církevní svátek období letnic. Už při poslední večeři přirovnal Ježíš chléb ke svému tělu a víno ke své krvi. Tento akt se stal podstatou svátosti přijímání jako hlavní součásti křesťanské mše. První procesí Božího těla se v Praze konalo až roku 1355, v Brně roku 1380. Původní středověké oslavy byly poměrně skromné, procesí, které vedl kněz s monstrancí, směřovalo na určené místo a modlitby byly hlavně za odvrácení moru, válek, hladu a jiných pohrom. Okázalou podobu získalo Boží tělo až v pobělohorské době, kdy se stalo okázalou městskou náboženskou slavností. Slavnost probíhá pod širým nebem a účastní se jí procesí věřících v čele s knězem, který nese monstranci. V monstranci je umístěna velká hostie jako tělo Páně. Procesí postupně obchází čtyři oltáře, které jsou ozdobeny květinami a zelenými ratolestmi mladých bříz. Procesí se u každého oltáře zastaví a probíhají zde modlitby a zpěvy, čtou se úryvky z evangelíí.⁹⁵ V naší vesnici je tradice Božího těla stále živá. Každoročně procesí obchází nazdobené oltáře, děti, mladí i starší lidé jsou oblečeni ve slavnostních krojích. Jde o událost, při které se schází věřící lidé a tuto slavnost prožívají s úctou.

Večerková uvádí: „*Boží tělo se utvářelo jako slavnost městská a odrážela se v ní sociální a mocenská skladba společenství a jeho instituce. Řemeslnické cechy, stejně jako literátská bratrstva, měly účast na božitélovém procesí přímo zakotvenou ve svých rádech a jednotlivé korporace v procesí určené místo.*“⁹⁶ V době náboženské reformace se situace změnila a svátek ztrácel na svém významu. Tak vyšlo v roce 1589 nařízení císaře Rudolfa II. pro všechna města v království Českém k povinné účasti lidí v procesí Božího těla.⁹⁷ V 19. a 20. století tvořila tato slavnost vžitou a oblíbenou součást svátkového cyklu také na venkově. Na mnohých místech byla brána jako událost prvořadého významu. V letech první ČSR bylo Boží tělo státním svátkem, tedy volným dnem. Po polovině 20. století, v době nepřející náboženství a církevním svátkům, byla tato tradice přesunuta do kostelů.⁹⁸

Čeněk Zíbrt o Božím těle píše: „*Tak ubírá se procesí od oltáře k oltáři s vznášejícími se korouhvemi, cechy řemesel, s pěknými věnci a kytkami, zelenými máji, s nastíráním trávy a růží, s vonnými bylinami a kvítím, se smyčci a bubny, s troubením*

⁹⁵ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 145–147.

⁹⁶ Večerková, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. s. 235

⁹⁷ Večerková, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. s. 235–236.

⁹⁸ Večerková, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, 2015. s. 239.

*a pískáním, se zpíváním a zvoněním, s radostné střelby pouštěním, se zvukem a plesáním všeho lidu, s okrasou a ozdobou kněžstva a k tomu podobnými ceremoniemi.*⁹⁹

I bratři Mrštíkové se pozastavují nad tím, jak krásně Habrůvka vypadala na slavnost Božího těla – „*Habrůvka se oblékla do krásy.*“¹⁰⁰ Popisují, jak dědina vypadá, zcela jinak než jindy. Celá krásná, bílo zelená, díky čerstvým mladým břízkám, které jsou symbolem tohoto dne. „*K osmé hodině se rozhovořily zvony pro velkou slavnost dávno očekávaného dne. Muži s vyleštěnými holinkami a růžovou stolistkou nebo voničkou voňavou v ruce, vážně kráčeli k chrámu Páně s ženami nastrojenými dnes jak děvčátka. Samý hedváb a samý kment. Chasa ve vyšivaných Kordulách bleskotá bělostnými rukávci v tlumu houpavých kosárků za bohatou zdobou kloboučků. Hned za družičkami vešel do chrámu Páně velebníček, všecko se hrnulo z koupele slunečních paprsků a vešlo v šero kostela, kde družičky už bílým mrakem obstoupily Boží stůl. Jak byl ten kostelíček krásný dnes a slavný! Zeleň obestírala všechny zdi a všechny výklenky, celý chrám voněl sladkou vůní jasmínu, růží, všečen jako by dýchal vlhkou mizu lesů a rozkvetlých luk.*“¹⁰¹ „*Vysoko do vzduch se nese svátost oltářní, třesoucí se rukou stále výš a výš, za hrobového ticha a šplouchání potůčku, vzhůru na hlavu zvedá ji čistý kněz. A znovu se pohnuly zástupy, v řadu se strkali chlapci, spárovaly se habrůvské holubice, nevěsty, chasa, dál a dál jemně se rovná kvítí družiček, Alejí zelených stromečků za hlaholu zvonů, víření trub a vznášející se písně ubíral se průvod návsím. V oknech hořely svíce, průvod se ubíral od oltáře k oltáři.*“¹⁰²

Svatí Cyril a Metoděj – Svátek Moravy

Bratři sv. Cyril a sv. Metoděj, hlavní patroni Moravy, byli povoláni do Českých zemí na přání knížete Rastislava, kde působili v letech 863–864 jako misionáři. Konstantin sestavil nové písmo – hlaholici, Metoděj sestavil první civilní zákoník. Středem barokního cyrilometodějství se stal klášter cisterciáků na Velehradě na Moravě, kam se konaly poutě třikrát do roka. První z nich byla 9. března, a proto se i svátek těchto dvou svatých původně připisoval na tento den. Rozhodnutím Apoštolské stolice 11. 2. 1863 byl svátek přesunut na den 5. července. Lidé si tuto změnu spojovali

⁹⁹ ZÍBRT, Čeněk. *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prstonárodní*. Jos. R. Vilímek. Praha. 1889, str. 124.

¹⁰⁰ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny IV*. Novina, Praha. 1941, str. 74.

¹⁰¹ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny IV*. Novina, Praha. 1941, str. 74.

¹⁰² MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny IV*. Novina, Praha. 1941, str. 76.

s tehdejší červencovým ochlazením, i s velkou neúrodou brambor, neboť sv. Cyril a Metoděj jsou prý zimní svatí, tak s nimi přišla zima i do letních dnů.¹⁰³

František Grivec o slovanských věrozvěstech píše: „*Jejich náboženská horlivost, misionářská schopnost, jejich znalost cizích řečí, zvláště slovanského jazyka, staly se známými daleko za hranicemi říše řecké. Moravský kníže Rostislav radil se po Božím vnuknutí se svými knížaty (velmoži) a s Moravany a poslal žádost k císaři Michalovi říka: „Náš lid přijal už křesťanství. Přicházeli k nám misionáři z Německa, Itálie a Řecka, ale žádný z nich neznal dosti našeho jazyka, aby mohl prostému lidu v domácí řeči vysvětlovat náboženské pravdy a Písmo svaté. Pošli nám takového biskupa a učitele, který by nás naučil veškeré pravdě, aby se mohlo křesťanství ještě více rozšířiti mezi námi a mezi sousedními národy. Císař se radil. Všichni rádcové mu radili, aby poslal Cyrila a Metoděje. Zavolal si tedy Cyrila a pravil mu: „Vím, že jsi unaven, ale nemám nikoho jiného schopného pro toto poslání. Dám ti mnoho darů (na cestovní výlohy). Vezmi s sebou bratra Metoděje a jdi; jste oba Soluňané a všichni Soluňané mluví čistě slovansky.“ Cyril nato: „Unaven jsem i nemocen, ale přece půjdu. Ovšem těžko bude hlásati víru, když ještě nemají přiměřených písmen ani knih v domácím jazyku.“¹⁰⁴*

Kromě svatého Písma přeložil sv. Cyril také bohoslužebné knihy na slovanský jazyk a spolu s bratrem Metodějem ustavil slovanskou bohoslužbu. Projevil tím sv. Cyril velikou samostatnost a původnost. Založení staroslovanského křesťanského písemnictví a slovanské bohoslužby je takového významu pro víru i osvětu, že mělo rozhodující vliv na slovanské a vůbec evropské dějiny a že změnilo tvářnost východní Evropy. Slované byli tím vřazeni v duchu křesťanské všeobecnosti mezi vzdělané křesťanské národy; jakmile byl slovanský jazyk povznesen na oltář, byly také i slovanské národy povzneseny v družinu svobodných křesťanských národů.¹⁰⁵

Když bylo vše připraveno, odputovali z jara roku 863 se svými průvodci na Moravu. Byla to daleká, apoštolská cesta do neznámých krajů a do těžkých poměrů. Odcházeli s tím vědomím, že už sotva kdy uvidí svoji domovinu.¹⁰⁶ V první polovici roku 863 přišli sv. Cyril a Metoděj provázeni moravským poselstvem na Moravu. Přinesli s sebou svaté ostatky sv. Klementa a slovanský překlad nedělních evangelií, dva drahocenné poklady v rukou dvou velikých a svatých mužů. Rostislav je slavně přivítal

¹⁰³ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 269–271.

¹⁰⁴ GRIVEC, František. *Slovanští apoštolé sv. Cyril a Metoděj*. V Olomouci 1927. s. 46–47.

¹⁰⁵ GRIVEC, František. *Slovanští apoštolé sv. Cyril a Metoděj*. V Olomouci 1927. s. 49–50.

¹⁰⁶ GRIVEC, František. *Slovanští apoštolé sv. Cyril a Metoděj*. V Olomouci 1927. s. 50.

a lid s radostí a svatou úctou pozdravil svoje nové apoštoly. Prostoprávní Moravané nemohli ovšem dosti oceniti velikost svatých apoštolů slovanských a netušili, že s příchodem svatých bratří na Moravu začíná nová doba církevní a osvětové činnosti, která změnila tvářnost polovice Evropy.¹⁰⁷

V jubilejním roce 1863 byly postaveny nové kostely a nové kaple zasvěcené sv. Cyrilu a Metoději. Vznikly také cyrilometodějské písně, které bývají zpívány při poutích na Velehrad.¹⁰⁸

Cyril a Metoděj patřili k nobilese společnosti své doby. Od mládí se pohybovali na císařském dvoře, Cyril byl dokonce vychováván spolu s budoucím byzantským císařem Michalem III. Jinými slovy – vysocí vzdělanci své doby.¹⁰⁹

U bratří Mrštíků se dočítáme o poutích, které se každoročně konaly z celé Moravy, takže i z Habruvky: „*A slavný, šedý Velehrad se toho dne hemží mraky moravského lidu. Se všech stran se slévají jako boží průvody, ohromný chrám až v základech se otřásá strašnou silou a jakoby jedním dechem v písni bouřícího zástupu. Kdo nezná Velehrad, nezná Moravy. V nejkrásnější době roční slaví Morava svůj svátek. Památka nezemřelých po tisíci letech dosud kvete v srdcích moravského lidu a v den jim zasvěcený celou Moravou táhnou slavné písně Cyrilo-Methodějského dne: Bože, cos ráčil před tisíci roky rozžati otcům víry světlo blahé, jenžto jsi řídil apoštolů kroky a východu k naší Moravě drahé, k tobě hlas prosby z této vlasti vane: Dědictví otců zachovej nám Pane!*“¹¹⁰ Díky kázání kněze se dozvídáme také o lidech, kteří si neváží náboženství, nevěří v Boha a haní víru. Z tohoto postoje jde cítit silnou víru autorů a určitý odmítavý postoj vůči pohanům.

3.3.3 PODZIM

Svátek svatého Václava

Nejstarší legendy o životě a smrti knížete Václava, světce a mučedníka, patrona českého státu, byly sepsány v 10. století. Tento světec bývá často vyobrazován v brnění, s knížecí korunou.¹¹¹ Svátek svatého Václava byl důležitým dnem hospodářského roku,

¹⁰⁷ GRIVEC, František. *Slovanští apoštolé sv. Cyril a Metoděj*. V Olomouci 1927. s. 52–53.

¹⁰⁸ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 270–271.

¹⁰⁹ LANGHAMEROVÁ, Jiřina. *České tradice v proměnách času*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 214.

¹¹⁰ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi*. Kronika moravské dědiny IV. Novina, Praha. 1941, str. 134–135.

¹¹¹ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 299.

byl datem, kdy se vyrovnávaly různé dluhy, nájmy, za časů vrchnosti se odváděly dávky vrchnosti, vyplácely se platy obecním služebníkům. Někdy se v tento den ukončovaly služby čeledínům a uzavíraly se smlouvy na nový rok. Po svátku sv. Václava se začínalo svítit večer na práci.¹¹² Již od 11. století se konávaly zemské oslavy, poutě a procesí. Tento den byl dnem svátečním, kdy si lidé dopřávali lepší jídlo, a pokud to jen trochu šlo, tak nepracovali. U Klemense Václava Švece se dočítáme: „*Hle, sv. Václav celý, bez vady a hany, jakých málo bylo a již není. Palacký praví: „Václav byl též panovník nemálo statečný. Bylo-li potřebí podniknout boj pro na ochranu vlasti nemeškal, postavil se v čelo vojsk.“ Václav jako kníže byl miláček a milovník lidu svého. Nepřišel proto na trůn, aby, mařil čas častými hostinami a knížecími hony, on staral se o lid.*“¹¹³

Svatý Václav je považován za vládce, za světce vyznačující se praktikovanou křesťanskou vírou, mučedníka a zároveň svatého panovníka. Karel IV. stanovil, že svatý Václav je trvalý panovník, zatímco vládnoucí panovník je jeho zástupcem. To symbolizoval i fakt, že koruna českých králů spočívala na Václavově lebce a král si ji mohl jen půjčit na den své korunovace.¹¹⁴

Jakkoli byl svatý Václav v naší minulosti významný, pro Přemyslovský rod měla jeho tradice něco navíc, což vycházelo z faktu, že tento významný světec pochází z jejich vlastního rodu navazujícího na rod Přemysla Oráče. Cennou ilustrací, jak Přemyslovci od 11. století uctívali svého svatého předka je nárůst významu jeho svátku. Ten se kromě Velikonoc a Vánoc stal nejvíce uctívaným dnem roku v přemyslovských Čechách. Šlo skutečně o státní svátek, během kterého byl na Pražském hradě knížetem pořádán hodokvas pro knížecí dvořany. Tyto velkolepé oslavy konávaly se v celém přemyslovském území.¹¹⁵ Kult osobnosti svatého Václava a s tím spjaté oslavy trvají doposud.

Svátek Všech svatých a Dušiček (1. a 2. listopadu)

Stejně jako například u Hromnic, zvítězil nad církevním označením prvních listopadových dnů lidový název Dušičky. V církevním kalendáři najdeme tento den

¹¹² VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 300.

¹¹³ ŠVEC, Klemens Václav. *Svatý Václav a jeho význam pro český národ*. České Budějovice: Česká sekce diecézního komitétu, 1911. s. 6.

¹¹⁴ Pastorec. *Svatý Václav žil 28 let*. [online] 24. 9. 2020 [cit. 4. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.pastorec.cz/clanky/svaty-vaclav-zil-28-let>.

¹¹⁵ ŽEMLIČKA, Jan.: *Svatý Václav jako věčný kníže „Čechů“*. In: Kubín, P. (ed.): *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava Svatého*. Praha 2010, s. 212

nazvaný jako Svátek Všech svatých – 1. 11. a Vzpomínka na všechny věrné zemřelé – 2. 11. Na toto datum byla slavnost přesunuta papežem Řehořem IV. již v 9. století. V kostelích se slouží mše, čtená nebo zpívaná, při níž pozůstalí prosí za spásu duší zemřelých. Od roku 1915, kdy se lidé modlili za mnoho obětí první světové války, se mohou sloužit až tři mše.¹¹⁶ Tento zasvěcený svátek byl v Římě zaveden v roce 610 papežem Bonifácem IV. k datu 13. 5., později pak přeložen na dodnes platné datum. Tridentský koncil jej v roce 1549 zařadil mezi hlavní svátky křesťanů, a za svátek platný pro celou církev. Dušičky jsou slaveny na památku všech zemřelých v očistci, jejichž tresty lze zmírnit nebo zrušit modlitbou, mší a milosrdnými činy.¹¹⁷ Večerková dále uvádí: „*Duše zemřelých v předvečer svátku vycházejí při večerním zvonění z očistce, aby si v noci odpočaly od svých útrap, vracejí se ke svým blízkým, do domu, kde působily za svého pozemského života. Poté se při ranním zvonění vracejí zpět. Lidé měli myslet i na duše v nebi.*“¹¹⁸ Dnešní vzhled hřbitovů v době listopadových svátků je zvykem poměrně novým a souvisí s vypravováním pamětníků o dívce, která začala prvně okrašlovat hroby a rozsvěcet na nich svíce. Tento zvyk se začal rozšiřovat od roku 1856.¹¹⁹ První listopad byl v kulturách staré Evropy, pro nás zejména Keltů, počátkem nového roku s významným svátkem Samhain.¹²⁰ Domácí dušičková tradice je taková, že v duchu křesťanské lásky a nostalgického vzpomínání, zapalujeme na hřbitovech svíce. Hroby jsou v tyto dny velmi pěkně vyzdobeny, nejčastěji se zdobí věnci, a to jak vyrobenými doma, tak zakoupenými. Hroby jsou čisté a upravené. U hrobu se často schází celé rodiny, pomodlí se a zavzpomínají na své zemřelé. Vedle těchto zvyků se také na hřbitovech a v kostelích slouží mše za zemřelé.¹²¹

Hluboký smutek a stesk jde cítit z kapitolky, ve které se dostaneme do kostela v Habrůvce, kde po odpoledním požehnání chystají se všichni na vzpomínku na dušičky zemřelých: „*Den všech věrných zhaslých, pohrobených ve vzpomínkách. S mlhami přišla zima a se zimou smrt. Hubené stromy jako by se potácely, chřestí otrhanými větvemi*

¹¹⁶ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 172.

¹¹⁷ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 332.

¹¹⁸ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 332–333.

¹¹⁹ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 332–337.

¹²⁰ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *České tradice v proměnách času*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 230.

¹²¹ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *České tradice v proměnách času*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 232.

a posledními zbytky lehkého, větry už vysátého lupení. Olověná, černá těrcha oblak visí nízko nad zemí a od ní se dolů jako potřhané provazy vlekou šedé hadry chmárů – Den mrtvých – příroda se klade v hrob. Vzduch páchne hřbitovem. Lidé na kolenou jsou v rozjímání a čekají na oslavu věrných dušiček – Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky – království nebeského dědičky“.¹²² Po celém hřbitově šumí tlumený ruch. Motyky zvoní s dětskými hlasy, přidušeně se trousí hovor předcházejících žen, muži seškrabují trávu s cest a cestiček kolem rovů, ženy na hroby kladou věnečky z krušpánku a z hrstí sypou poslední květy. Mistry už plápolá svíčka, jejíž bázlivý, stýdlavý plamínek před větrem kryjí malé, zimou ztuhlé ruce malých dětí. Tichý příbytek mrtvých, svaté pole smutku, zahrada věčného shovnění.¹²³ Velmi silným pocitem beznaděje je prostoupená část této kapitoly, kdy rodina ze statku přináší své již čtvrté dítě pokřtít, ale bohužel už ví, že ani tato holčička nebude žít. Smutná předtucha jde cítit z každého jediného slova. Celá tato událost podtrhuje smutek a bolest v srdci nás všech při vzpomínce na smrt našich blízkých.

Svátek svatého Martina

Svátek svatého Martina – 11. listopad byl už od středověku důležitým mezníkem, a to jak pro hospodářský, tak i společenský život. Svatý Martin pocházel z Panonie, z rodiny římského vojáka. Sám také sloužil ve vojsku, kde šířil křesťanství. Založil první klášter v západní Evropě, a to ve Francii. V roce 371 byl zvolen biskupem. Jeho svátek byl ustaven v 6. století, stal se patronem vojáků, zvláště pak jezdeckta a koní. Bývá zobrazován jako biskup s husou v ruce nebo jako římský voják na bílém koni, který protíná svůj plášť a dává ho chudákovi.¹²⁴ Tento den býval termínem vyplácení obecních zaměstnanců a čeledí, uzavírání nových smluv, také v tento den začínala první koleda, která předznamenávala příchod zimy. Služba u pánů začínala právě na den sv. Martina a trvala rok. Opustit ji jiný den bylo zakázané, někdy dokonce trestné.¹²⁵ Martinský svátek byl ještě nedávno důležitým svátkem pro skládání činů a hodování. Tímto dnem vrcholily jak zábava, tak požívání mastných a tučných jídel. Přeneseně v tomto kontextu znamenalo slovo „martínek“ v 15. – 16. století tolik co rozpustilý člověk a výraz „martinkovat“

¹²² MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny I.* Novina, Praha. 1941, str. 141–144.

¹²³ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny I.* Novina, Praha. 1941, str. 147–148.

¹²⁴ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře.* Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 339.

¹²⁵ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok.* 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 179.

měnit, hledat službu, ale také hlučně hodovat.¹²⁶ Shodné zprávy české i cizí líčí, jak na Martina se staří scházivali, hodovali a korunou hodokvasu bývala martinská husa. Husa bývala oblíbeným národním jídlem. O Martině jedli tedy husu páni i prostí.¹²⁷ Pečená husa, zvaná martinská, se připravuje v rozmanitých úpravách dodnes. Tato tradice má i racionální důvod. Vyřazovala se tak před nastávající zimou drůbež neurčená k chovu. Dokonce se k tomuto zvyku váží i věštby. Při svátečním obědě dostával nejmladší čeledín husí křídlo, aby při práci lítal, starší pak stehno, aby běhal a nebyl líný. Hospodář si ponechal část prsní kosti (kobytku), z níž předpovídal průběh nastávajícího zimního období (bílá kost – tuhá zima, sníh, do modra zbarvená – mírná a vlhká zima). Blána z martinské husy se vkládala do bot, aby neomrzly nohy, nepotily se a nenarostla kuří oka.¹²⁸

Se svátkem svatého Martina se pojily i bujaré oslavy toho, že mohou čeledíni odejít za lepší službou, a také oslavy vyplacených mezd. Oslavy ani zdaleka neprobíhaly hladce, někteří čeledíni dokázali o všechny peníze velmi brzy přijít. Velmi často kvůli nedostatku peněz docházelo k přepadávání a loupení. V řádu města Prahy, vydaného v roce 1598 Rudolfem II., se objevuje upozornění úředníkům a varování šenkýřům, aby nenalévali Martínkům, kteří se po skončení služby stahují do Prahy.¹²⁹ V kapitole Další rozjímání autoři s nostalgií vzpomínají na krásy zelených a barevných letních dnů. Na to jak jejich Habrůvka voní létem, žije létajícím hmyzem a všelikým ptactvem. Vzpomínají na tyto krásy právě o svátku sv. Martina, kdy se honí mlhy a za okny svítí svíce zapálené při černých hodinkách – trudný listopad: „*Člověk bloudí po zpustlé zahradě, na duši jako by mu hory ležely, shrnuly se balvany skal. Mrazem zhnědlé, v létě tak krásně barevné růžice aster se chvějí větrem jak rozbité hadýrky pro strach ptačině a obveselení vrabcům zůstavené tu ještě v záhonech.*“¹³⁰ I Zíbřt se věnuje hojným svatomartinským oslavám, na kterých se podávaly pečené husy, která byla oblíbeným národním jídlem. Kromě husy to ale byly také rohlíky, svatomartinské rohy a podkovy. Tato jídla byla hojně zapíjena vínem.¹³¹

¹²⁶ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 341.

¹²⁷ ZÍBRT, Čeněk. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 1950. s. 431.

¹²⁸ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 342.

¹²⁹ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 179–180.

¹³⁰ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny I*. Novina, Praha. 1941, str. 182

¹³¹ ZÍBRT, Čeněk. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 1950. s. 431-432

3.3.4 ZIMA

Advent

Přípravné období Vánoc, které křesťané vnímají jako čas očekávání Kristova narození, se podle církevního kalendáře začíná první nedělí mezi 27. listopadem a třetím prosincem, jeho konec představuje západ slunce Štědrého večera. Advent byl církví ustanoven v 6. století jako doba příprav k oslavě Kristova narození, a to jako čas kajičnosti a pokory, ale i radostného očekávání. Starý adventní půst spočíval nejen ve stravě bez masitých pokrmů, ale také ve zdrženlivém chování v řeči, v omezení společenského života, zákazu zábav a tance, milostných schůzek mladých, věřící by se měli vyvarovat světských radovánek.¹³² Advent byl od časů raných křesťanů považován za počátek církevního roku, obdobím příchodu Spasitele. Adventní období zahrnuje kromě čtyř předvánočních nedělí řadu svátků, např. sv. Barbora (4. 12.), sv. Mikuláš (6. 12.), či svatá Lucie (13. 12.). V době baroka se konala každý den brzy ráno mše věnovaná Panně Marii, kterou lidé nazývali roráty. V současné době se mnohé kostely snaží tradici ranních rorátů obnovit. V naší obci se roráty konají jen při světle svíček. Symbolem adventní doby se staly adventní věnce, které zdobí čtyři svíce v liturgických barvách, které se zapalují postupně. Každou adventní nedělí se zapálí jedna svíce.¹³³

V adventním období jsou vždy čtyři neděle. První je zaměřená na Kristův druhý příchod na konci světa s výzvou, aby byl na něj člověk připraven. Druhá a třetí neděle představuje postavu Jana Křtitele, který vyzývá k obrácení srdce a ohlašuje Kristův příchod. Tématem čtvrté adventní neděle jsou již události, které bezprostředně předcházejí Ježíšovu narození v Betlémě. Třetí adventní neděle je nazvaná také „Gaudete“ neboli radostná. Pojmenovaná je podle prvních slov úvodního verše mše svaté: „*Radujte se stále v Pánu, opakují: Radujte se! Pán je blízko.*“ Radostná atmosféra z blížícího se Kristova příchodu může být vyjádřena při mši růžovou barvou, namísto obvyklé fialové, která je typická pro advent.¹³⁴ Advent býval i dobou přástek, draní peří a jiných svépomocných prací, které byly vždy spojeny s vyprávěním nejrůznějších příběhů.¹³⁵

¹³² VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 349–350.

¹³³ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 21–22.

¹³⁴ *Co je to advent*. [online] 26. 11. 2021. [cit. 5. 6. 2022] Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/161124co-je-to-advent>.

¹³⁵ FROLEC, Václav a kolektiv. *Vánoce v české kultuře*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1988, s. 24.

O rorátech se dočteme i u Mrštíků: „*S věže zazněl zvon, probouzí dřímající osadu. V oknech probleskují světýlka a za okny je vidět probouzející se postavy. Oblečeny v teplý šat se stávají k oknu, aby se pomodlily ranní Zdravas. Hned po klekání se velký zvon znovu rozburácí a za ním pak všechny hlaholí do tichého rána a svolávají lid do chrámu Páně. Je advent a v nejasném hučení zvonu, zdá se, zaznívala už i píseň nebeských rorát. Všichni spěchají ke kostelu. Tu se ozve: „Ejhle, Hospodin přijde a všichni svatí jeho s ním.“¹³⁶*

Sv. Mikuláš

V případě svatého Mikuláše jde o historicky doloženou postavu. Žil na přelomu 3. a 4. století n. l. a celý svůj život zasvětil víře. Po smrti svých rodičů rozdal veškerý svůj majetek a vydal se na cestu do Malé Asie, kde se stal biskupem. Pro svou nesmírnou štědrost a milosrdnost získal oblibu u lidí, kteří ho později prohlásili za svatého.¹³⁷ Ke kultům přetrvávajícím v katolickém prostředí západní a střední Evropy je sv. Mikuláš jako přítel dětí a dárce, což má své zdroje ve dvou legendách. V první nadělil věno třem chudým dívkám, což může být vzor pro dnešní nadílky. Ve druhé poté vzkřísil dva mladé katolické studenty, které usmrtil hostinský, což zřejmě iniciuje školský patronát sv. Mikuláše.¹³⁸ V české lidové tradici se mikulášská večerní obchůzka ustálila v podobě známé maskované trojice – Mikuláš, anděl a čert. Mikuláš se představuje jako postava skutečného biskupa v ornátu s mitrou na hlavě a berlí v ruce. Anděl a čert patří k mytickým postavám. Anděl je zosobněním dobra, kdežto čert je oděn v temných barvách a zosobňuje zlo. Běžná výprava mikulášského průvodu se drží českých tradic a zůstává živá dodnes.¹³⁹ K mikulášskému svátku a do jeho symboliky patří perník. Dřevěné formy na perník s vyřezávanými postavami biskupa Mikuláše a jeho průvodce čerta, jsou známy z 18. století. Postupně došlo k úpadku perníkářského řemesla a původní perníky nahradily ty strojově vyráběné.

Čeněk Zíbrt vzpomíná na svátek sv. Mikuláše: „*Vzpomeňme si, kolik dní jsme se těšili na „svatého biskupa“ a jak jsme se zaradovali, když nám vyprávěli, že projíždějí již plné vozy cukroví, ořechů a jiných dáreků osadou a co nevidět přijde i sám sv. Mikuláš. Ale jak malou dušičku jsme měli v sobě, ani nedutali, když se ozval v předvečer svátku*

¹³⁶ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny II.* Novina, Praha, 1941, str. 8.

¹³⁷ ŠOTTEROVÁ, Dagmar. *Lidové tradice.* Olomouc: Rubico, 2009. s. 113

¹³⁸ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře.* Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 361–362.

¹³⁹ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *České tradice v proměnách času.* 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 237–239.

venku zvonek, po oknech zasvištěly pruty a na síni zarachotil čert řetězem. A hle, tu již vchází milý sv. Mikuláš v dlouhém bílém šatě, s lesklou zlatou biskupskou čepicí na hlavě, v levici berlu a v pravici dlouhý postříbřený prut. Dlouhý vous se mu bělá až po pás. Za ním se však vehnal do světnice čert; rachotí řetězem, rejdí dokola a prohání svým prutem chasu, jež ustupuje s křikem před ním. Strach před ním byl veliký. Byli-li jsme teprve maličkými košiláky, schovali jsme se za maminku a pevně ji chytili za sukni; nebo jsme utekli za stůl, byli-li jsme již školáky. Pojednou se ztišil čert a zazněl dutý hlas Mikulášův. Poroučí modliti se Otčenáš a vyptává se z katechismu. Třaskavým hlasem odpovídáme. Uvázla-li nám modlitba nebo odpověď v hrdle, čert zarachotil řetězem. Pochválili-li nás rodiče, dal nám sv. Mikuláš jablka, ořechy a jiné dary.¹⁴⁰ Svátek sv. Mikuláše je doposud dnem, teda spíše podvečerem před tímto svátkem, který je plný očekávání. A to hlavně u dětí, jejich očekávání je až hmatatelné, těší se, že jim svatý Mikuláš nadělí sladkosti, ale jistě ve skrytu své dušičky jsou naplněni také obavami, zda se celý rok chovali dobře, a jestli Mikuláš přece jen ve své knize nenajde nějakou tu jejich špatnost. Sama vzpomínám na tyto chvíle, kdy jsem byla plná očekávání toho, co přijde.

Sv. Lucie

Památka této světice a mučednice, patronky slepců a příslušníků řemesel závislých na dobrém zraku, byla stanovena na den 13. prosince. Podle legendy totiž darovala své oči na míse mládenci, kterého odmítla a který ji poté udal jako křesťanku. Jméno je odvozené od latinského lux (světlo) a zřejmě proto se její svátek slaví v tento den, protože až do zavedení kalendářní reformy byl považován za nejkratší den roku. Lucie se stala ochranitelkou proti čarodějnicím. Protože se jedná o nejkratší den v roce, ze tmy tak mají více příležitostí vystoupit zlé postavy. Prostředky užití proti nim nesou její jméno.¹⁴¹ Pranostiky o ní říkají, že svatá Lucie – noci upije, ale dne nepřidá a jaké jsou dny na svatou Lucii a Boží hod, takové jsou dny v následujícím roce (12 dní = 12 měsíců). Lidové pověry a zvyky jsou i s touto světicí spojené s obchůzkami, které držely ženy nebo dívky oděné v bílém, s dlouhým klapajícím zobákem, který jim zakrýval tvář. Vcházely mlčky do domů, kde kontrolovaly, jak má hospodyně uklizeno.¹⁴²

U bratří Mrštíků se o svátku sv. Lucie dočteme: „*A den takový kratičký! Ledva se rozjasní, už zase šedne a tmí se pod škaredými oblaky, až pak nadobro se klade v brzku,*

¹⁴⁰ ZÍBRT, Čeněk. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 1950. s. 459.

¹⁴¹ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 382–383.

¹⁴² ŠOTTEROVÁ, Dagmar. *Lidové tradice*. Olomouc: Rubico, 2009. s. 119.

*černou noc. Za nic už ten den nestál. Říká se sice: Svatá Lucie noci upije – ale dne nepřidá; ale kde je za svatá Lucie? Dne nejen že nepřidala, ale neupila ani noci – Černá její vláda se zdála kalnější a bezednější než kdy předtím.*¹⁴³ Mrštici k tomuto svátku popisují, jak nevlídný čas byl, jak sychravo a mokro bylo. Hodně lidí bylo nemocných, ale do kostela přece jen přišli, aby si poslechli onu radostnou zvěst o tom, jak archanděl Gabriel přišel zvěstovat Panně Marii, že povine syna, kterému dá jméno Ježíš. Tuto chvíli si nechal jen málokdo z vesnice ujít.

Čas vánoční

Základem křesťanských Vánoc je biblický příběh o narození Ježíše Krista a s tím související oslavy. Církev časově spojila zrození Ježíše se starým mýtem zimního slunovratu, který vyjadřuje vědomí o věčném vítězství života nad smrtí a světla nad tmou. Ve 4. století ustanovila církev datum 25. prosince datem narození Ježíše Krista, o němž vyprávějí evangelisté Lukáš a Matouš. V církevním kalendáři trvá vánoční období od 24. prosince do 6. ledna. Zajímavostí je, že až do 2. vatikánského koncilu se vánoční období dodržovalo až do Hromnic, tedy 2. února. České slovo Vánoce pochází ze staroněmeckého *winahten* – *Weihnachten*, svaté noci. Lidové obyčejové projevy, zahrnující magické úkony, zákazy, věštby, byly zaměřeny na zabezpečení prosperity, na pozitivní ovlivnění přírody, zdraví a plodného života. Z toho také vycházejí obchůzky, koledy, vinše a obdarovávání. Křesťanské vánoční tradice představují koledy, písně a výtvarné projevy, v nichž se objevuje příběh o narození Ježíše podle evangelií, především betlém a jesličky.¹⁴⁴

Štědrý den

Štědrý den je i památným dnem biblických prarodičů Adama a Evy. Jde o poslední adventní den. V tradičním lidovém prostředí býval pojímán jako polosvátek. Tento den se od rána nesl ve znamení příprav na štědrovečerní večeři, dokončoval se úklid domu, členové rodin se umyli a čistě oblekli, aby byli připraveni ke slavnostní večeři. Nezapomínalo se ani na domácí zvířata, ta také dostala vše zavčasu, než byla štědrovečerní večeře na stole. V tento den se také dokončovaly poslední práce kolem stavění betlému. Pevnou hranici mezi pracovní a sváteční částí tohoto dne tvoří zasednutí

¹⁴³ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny II.* Novina, Praha. 1941, str. 39.

¹⁴⁴ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře.* Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 394–396.

rodiny ke štědrovečernímu stolu, při zásvitu první hvězdy. Teprve tímto okamžikem se tento den stává svátečním. Čas od Štědrého dne do Tří králů je časem koledních obchůzek.¹⁴⁵

Štědrý den od doby baroka začínal ráno poslední adventní mší – posledními roráty. Přes den lidé drželi půst, buď nejedli vůbec, anebo jen prosté postní jídlo. Dětem se slibovalo zlaté prasátko, někde i telátko nebo beránek. Po štědrovečerní večeři se všichni chystali do kostela na půlnoční mši svatou do kostela. Také kostel býval slavnostně vyzdobený, čistě uklizený, vše bylo laděno do bílých tónů – liturgická barva sváteční. Půlnoční mši začínaly oslavy narození Páně.¹⁴⁶

Na štědrovečerní stůl se dávalo od všeho, co se urodilo, zejména obilí a chléb, který ztělesňuje úrodu. Zvykem bylo také klást pod ubrus pod talíř každého člena rodiny peníz, aby se rodiny drželo bohatství. Dbalo se na to, aby počet osob u stolu byl sudý, a proto si některé rodiny mezi sebou vypůjčovaly členy rodin. Všeobecně přijatou zásadou bylo, že hospodyně nesměla vstát od štědrovečerního stolu dříve, než všichni dojí, aby jí drůbež dobře seděla na vejcích, a proto nanosila všechny chody večeře na stůl najednou.¹⁴⁷

U bratří Mrštíků se dočítáme o Štědrém dnu toto: „*A byly tu šťastné, veselé vánoce, svátky všech malých i velkých dětí, týden radostného míru a pokoje všem lidem dobré vůle. Krev příjemně proudí, veseleji hledí oči, prsa oddychují, jako by z vězení se ocitla náhle na Božím světě. S takovou začal první den vánočních hodů. I jiný vzduch zavanul krajem. Měsíc přešel v novou čtvrt, podlehl dech jižních větrů, vesele a bujně zahvízdal severák.*“¹⁴⁸ Popisují Vánoce jako svátky všech malých i velkých dětí, nazývají je týdnem radostného míru s pokojem pro všechny lidi dobré vůle. I Habrůvka je jiná, ponořená do kouře ze všech chalup, všude je milo a vše voní po koření, cukru a tvarohu: „*Prázdné, tichoučné je to na návsi – a přece – jak veselé, vyzářené, šťastné radostnou tuchou svatého dne.*“¹⁴⁹

Štědrý den, či spíše jeho druhá polovina, kdysi čas na rozhraní dvou roků, patřil v lidové tradici k osudovým dnům, kdy bylo možné nahlédnout do budoucnosti

¹⁴⁵ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 397–398.

¹⁴⁶ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 41.

¹⁴⁷ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 404.

¹⁴⁸ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny II*. Novina, Praha. 1941, str. 67–68.

¹⁴⁹ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny II*. Novina, Praha. 1941, str. 68.

a zvláštním kouzlem ovlivnit běh života. Pro starší a nemocné byla nejdůležitější otázka délky života, pro mladé vdavky nebo ženitba. Všem šlo také o to dozvědět se, jaký bude příští rok, zda bohatý s dostatkem, nebo chudý, co se urodí a co ne. K těmto předpovědím se používaly různé předměty a plody (jablka, ořechy).¹⁵⁰ Štědrovečerní obdarování mělo různé podoby. Zpravidla hospodář, hlava rodiny, rozdával koledu. V našem českém prostředí se vžila představa dárce Ježíška. Dárky od Ježíška chystali rodiče svým malým dětem tajně a připravili na místo, buď na stůl, nebo pod stromeček.

Boží hod vánoční

Boží hod vánoční následuje po Štědrém dnu, je dne Ježíšova narození a pro věřící nejdůležitějším vánočním svátkem, slavností Narození Páně. Kromě půlnoční mše se také konávala jitřní neboli pastýřská mše. Během dopoledne pak byla další mše, které se říkalo slavná nebo velká. V tento den fakticky začínají Vánoce, proto se také 25. prosinec oficiálně nazývá prvním svátkem vánočním. Na tomto svátku jde asi nejvíce vidět rodinná podstata Vánoc. Lidé tento svátek trávili doma, odpočívali po náročném předešlém shonu. Na Boží hod vánoční se nemohlo pracovat, nekonal se žádné práce v hospodářství. Lidé se věnovali procházkám, rodiče s dětmi chodili prohlížet betlémy do kostelů, mnoho rodin navštěvuje své příbuzné a přátele.¹⁵¹

Mrštíkové o Božím hodě vánoční uvádí: „*To zase sluha chrámu Páně obchází dědinou a křídlovkou, vysoko pozdviženou na rtech, vítá slavně vytouženou chvíli narození Kristova. Teprve k páté hodině ráno se vzbouřily všechny zvony najednou a bouřlivě, slavně slavily uvítání velikého dne. Dědinka vstává – v oknech proskakují světýlka, těžkým, rupavým chodem po sněhu spěchá lid vzhůru ke kostelu, zaplavenému až nebyvalou září všech hořících svící. Vzápětí chrám zahřměl onou milou, všem vzácnou a nade vše drahou písni Narodil se Kristus Pán, veselme se!*“¹⁵² Tradice navštěvování širší rodiny a známých trvá doposud. Jde o den, kdy si lidé před kostelem a při setkání vinšují a přejí vše dobré do příštích časů. Je to čas plný radosti, smíchu, hojnosti a radosti z návštěvy příbuzných. U nás v rodině stále přetrvává tradice vinšování, kdy příchozí sborově říkají: „*Vinšujem vám šťastné a veselé svátky Krista Pána narození. Co jsme si*

¹⁵⁰ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 416.

¹⁵¹ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 61.

¹⁵² MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny II*. Novina, Praha. 1941, str. 71.

od milého Krista Pána vyžádali, předně zdraví, pokoj svatý a po smrti království nebeské. Pochválen buď Ježíš Kristus.“ Odpovědí je příchozím: „Až na věky, Amen.“

Svátek svatého Štěpána

Svatý Štěpán proslul jako horlivý kazatel křesťanství a stal se jedním z prvních jáhnů. Podle Skutků apoštolů byl obviněn z „opovážlivých řečí proti chrámu a zákonu“, odsouzen a vydán davu, který ho ukamenoval za hradbami Jeruzaléma. Ve východní církvi je jeho kult prokázán již ve 4. století v západním asi o sto let později. Je partonem koní, pacholků a kočích, ale také kameníků a tesařů. K jeho atributům patří mučednická palma, kniha evangelií a tři kameny.¹⁵³ Svátek sv. Štěpána je druhým svátkem vánočním, bývá rušným dnem, plným veselí, koled a občůzek.

U Mrštíků se dočítáme: „*Bylo ráno už – a přece ještě noc, tma jako pod zemí. Chaloupky dosud dřímaly. Kluci Skřivánci vyhrnuli se z chalupy jako vojsko. Křupěl sníh, do prstů a do nosu štípal břitký mráz. Skoro po tmě ještě koledou zvučela už celá dědina. Bylo jich víc, co si přivstali.*“¹⁵⁴ Celá vesnice byla na nohou a děti vesele křičely radostnou novinu o narození Ježíše Krista. Všechny děti se vydaly na koledu na faru, do školy i do zámku. Dopoledne v kostele byla sloužena mše svatá za chasu z Habrůvky – slavnostní mše se svíčkami. Ale hned po požehnání už bylo všude kolem cítit veselost, která byla po celý advent zakázaná. Hospoda se zaplnila a všichni se snažili vyplnit prastarý podepsaný zákoník Habrůvský, že kdekdo pije, co může. Všichni spolu pijí: „*Spíš se pijavalo víno. Dež se nehurodilo, pilo se pivo. A včil, dež není hani na víno, hani na pivo, chlašče se gořalka.*“¹⁵⁵

Silvestr a Nový rok

V církevní kalendáři je poslední den v roce připisán sv. Silvestru jako nezávazná památka. Papež, patron zedníků, domácích zvířat a dobré úrody krmiv. Po smrti byl uctíván jako první titulem vyznavač, tj. titul světců nemučedníků. Církevní památky na sv. Silvestra jsou doloženy od 5. století. S ustanovením gregoriánského kalendáře se konec roku spojil s děkovnými bohoslužbami a s prosbou o Boží požehnání do nového roku.¹⁵⁶

¹⁵³ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 447.

¹⁵⁴ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi*. Kronika moravské dědiny II. Novina, Praha. 1941, str. 74

¹⁵⁵ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi*. Kronika moravské dědiny II. Novina, Praha. 1941, str. 78

¹⁵⁶ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 461.

Oba tyto dny jsou součástí vánočního cyklu, ale k oslavám církevních ani lidových Vánoc nikdy nepatřily. Jsou pojmány spíše jako samostatné svátky, jimiž končí starý rok a začíná nový. Ráno na Nový rok si měla rodina sednout pospolu, aby mezi nimi v budoucnu nevznikaly hádky. Lidé si přáli a doposud i přejí šťastný nový rok. Dokonce se tradovalo, že podle toho kdo jako první host vstoupí do domu, takový bude následující rok. Když vstoupilo dítě nebo dívka, měl být rok šťastný. Chasník znamenal veselí a radost, ale těhotná žena nemoc. Lidé chtěli mít do nového roku vše vypořádané, žádné dluhy, žádná rozdělaná práce – říkalo se: „Jak na Nový rok, tak po celý rok“.¹⁵⁷

Lidové obyčeje přelomu roku jsou různorodé; mnohé, dnes živé tradice mají kořeny v předkřesťanských dobách. Patří k nim magie prvního dne, hlučení, zapíjení, magické akce směřující k ochraně domova, k úrodnosti země, k zajištění pozitivního běhu věcí. Silvestr se stal názvem posledního dne v roce, prožívaného uvolněně a hlučně mezi přáteli, v rodině i ve společnosti, což podtrhují i bohaté hostiny.¹⁵⁸ K Novému roku se vázaly kolední obchůzky a blahopřejné vinšování, podobně jako o hlavních vánočních svátcích.

U Mrštíků jde, z kázání faráře na den sv. Silvestra, cítit tíha upadající víry místních farníků. Jeho rozhořčení nad malou účastí v kostele, nad nekalým chováním lidí a dětí je silné. Nenechá na nikom nit suchou: „*V tomto roce naposled byli lidé svoláni zvony do kostela, aby poděkovali Milosrdenství božímu za všecka dobrodiní, jakých se jim v roce dostalo z rukou Páně. Ale kázání před svatým požehnáním bylo pro všechny nedobré a hodné studu.*“¹⁵⁹ Čtení o přicházejícím Novém roce je naopak zcela jiné. Hospoda je plná lidí, kteří netrpělivě očekávají příchod onoho okamžiku při veselém hudby zvuku: „*Kdekdo vstává se svých sedadel, vlní se sál, opilou bouří v lomozu jak na povel do sebe vrážejících sklenic burácí dav.*“¹⁶⁰ Po bujaré a veselé noci přichází ráno nového roku: „*Nový rok! Na slavné mši svaté děvčata, jak duchové se svíčkami v rukou překrásným věncem svých úborů ovinula kvítím bohatě vystrojený oltářik a za lahodných zvuků pastorálky kladla svou výroční hřivnu na modlitby za čistotu svých panenských duší. Jaká to byla z kůru hra! Až do tance jim bylo – a jak se která vždy zatočila a v úklonu křížem se znamenala před oltářem Páně – těžko bylo si představit obrázek čistší lahody*

¹⁵⁷ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 63–64.

¹⁵⁸ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 461.

¹⁵⁹ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny II*. Novina, Praha. 1941, str. 91.

¹⁶⁰ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny II*. Novina, Praha. 1941, str. 95.

*a bezúhonnějšího půvabu, než jak se tu jevil v plachém úklonu moravského děvčete před trůnem Nejvyššího*¹⁶¹ I příchod Nového roku je v Roku na vsi spojen s Bohem při slavnostní mši svaté, po které následují vzájemná přání všeho dobrého. Úzce je tento den spjat s nástupem děvčat do nové služby: „*Děvčata s bílým uzlem na zádech nastupují novou službu. Malovanou truhlu odstěhovaly už včera do nového domu, kterému ode dneška budou říkat „náš“*“.¹⁶²

Čeněk Zíbrt nazývá Nový rok Novým létem, časem, který si staří Čechové krátili různými žerty a kratochvílemi a společným koledováním a vinšováním.

Svatí Tři králové (slavnost Zjevení Páně)

V bibli je příběh tří králů zaznamenán u evangelisty Matouše o hvězdě, ukazující králům cestu k narozenému Božímu dítěti, s nímž se setkávají a předávají mu dary. Tuto připomínku (6. ledna) však zastírá skutečnost, že jde o slavnost Zjevení Páně, původní starokřesťanský svátek, v němž se připomíná Kristův křest v řece Jordánu a zjevení jeho božství. Do popředí svátku a do lidové tradice se dostali tři mágové – králové ve středověku. V lidovém prostředí se Tři králové těšili zvláštní úctě jako pomocníci v nouzi, ochránci domu a chléva, cestujících a poutníků. Šestý leden je závěrečným svátkem vánočního svátečního okruhu.¹⁶³

V den Tří králů se v kostelích žehná kadidlo, voda, křída a zlaté předměty, tedy věci odvozené od darů přinesených třemi králi do Betléma. Požehnanou křídou pak koledníci při tříkrálové sbírce píší na domovní dveře písmena K+M+B spolu s letopočtem. Jedná se o písmena z latinské modlitby Christus mansionem benedicat – Kristus ať požehná tomuto příbytku. V předvečer svátku Tří králů, nazýván někdy Den světél nebo Svatvečer svíček, byl oblíbený čas pro věštění. Obvykle se provozovaly podobné hry jako během Vánoc, a to jak lití olova, pouštění svíček v ořechové skořápce po vodě, tak hádání budoucnosti z předmětů. Věštilo se i z hořících svíček.¹⁶⁴

Bratři Mrštíkovi nám podávají svědectví o svátku Tří králů: „*Z šedé oblohy se konečně zas vyhouplo stříbrné sluníčko. Bílo, bělounko všude, na horách i v dolinách, i v hlavě jas, srdce se usmívá. Po silnici, po kolena zabořeni ve sněhu, kutali se svatí tři*

¹⁶¹ MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny II*. Novina, Praha. 1941, str. 96–98.

¹⁶² MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny II*. Novina, Praha. 1941, str. 99

¹⁶³ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 473–474.

¹⁶⁴ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 66–67.

králové, a Její Výsost taktak že ještě včas uhnula stranou: zastavili se a dlouho hleděli za krásným sprežením v bílou, jiskřící se dál – Jak i v písmě je psáno – byli tři. Ubozí králové! Jak jim bylo zima. Do uší, do nehtů i do zamodralých, tentokrát opravdu nad celým světem posmrkujících nosů. Nad fialovými obličejí vysoko jim trůnily biskupské, zlatem i stříbrem bohatě poseté čepice, přes tělo přehozené košile smutně větrem plandaly kolem vysokých, černých jejich bot. Jak uboze třímaly jejich zkřehlé ruce vysoké, malovaným papírem oblepené berličky! Místo zlata, kadidla a myrhy mačkali pod pažďím sbalené bundy a černé veličenstvo východu neslo koš, který nějak divně doplňoval jejich královskou výzdobu.“¹⁶⁵

Sociální kontext tříkrálových obchůzek se v průběhu 20. století zvýraznil. Zúčastňovaly se jich mnohdy děti chudobných rodičů. Které se za koledou vydávaly i do vzdálenějších obcí. Po roce 1989 se jejich smysl posunul od individuální koledy ke sbírce pro Charitu a její sociální programy.¹⁶⁶

Obyčeje a slavnosti mají v životě jedince i celé společnosti nezastupitelné místo. Udržování tradic by se mělo stát součástí našeho každodenního života. Já mám to štěstí, že jsem se narodila a žiji v malebné vesnici v srdci Slovácka, kde jsou tradice stále živé a jsou předávány z generace na generaci.

Hromnice

Hromnice jsou lidovým označením církevního svátku, který se oficiálně nazývá Uvedení Páně do chrámu (2. února). Křesťané si v tento den připomínali událost týkající se svaté rodiny. Uvádí se, jak Josef s Marií přinesli malého Ježíše do jeruzalémského chrámu, aby ho zasvětili Bohu. Symbolicky ho též vykoupili z povinnosti kněžské služby. Tuto službu museli tehdy podstupovat všichni prvorození synové. Marii skončilo, tzv. očistné období, čtyřicetidenní doba po porodu. V Jeruzalémě se tento se slavil již ve 4. století, o sto let později i v jižní Evropě. Hromnice jsou spojeny s žehnáním svíček. Tyto svíčky měly chránit lidská stavení před bouřemi a živelnými pohromami.¹⁶⁷

V příběhu Ježíše se tímto dnem zpečetil jeho osud Spasitele světa, který mu předpověděl svatý Simeon, který byl přítomen v kostele při Ježíšově uvedení do chrámu. Církev vzala svátek Hromnic za své i v prastarém, vpravdě magickém pojetí ochrany před

¹⁶⁵ MRŠTÍK, Alojs a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny II*. Novina, Praha. 1941, str. 107

¹⁶⁶ VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad, spol. s. r. o., 2015. s. 482

¹⁶⁷ VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok*. 1. vyd. Brno: Moravská Bastei MOBA, 2015. s. 70.

zlem. Svíčkám, které se v kostelích tento den světlí, říkáme hromničky.¹⁶⁸ V Roku na vsi se místní trousí v teplých kabátech směrem ke kostelu. V rukou si nesou dlouhé bílé svíce – hromničky. Nesou je k posvěcení, není chalupa, ze které by se do kostela nešlo. Hromničky budou v domech svítit, aby odvrátily živelné pohromy, a to jak od chalup, tak od polí s úrodou. Tato tradice je udržována do dnešních dnů, kdy se hromničky světlívají rovněž při slavnostní mši svaté.

¹⁶⁸ LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *České tradice v proměnách času*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 154–155.

4 ZÁVĚR

Předmětem mé bakalářské práce „Svátky v románové kronice Rok na vsi bratří Mrštíků“ se stala románová kronika Rok na vsi s podtitulem Kronika moravské dědiny. Hlavním úkolem bylo zachytit život malé moravské vesnice, a to zejména atmosféru, která předcházela a provázela slavení svátků v průběhu kalendářního roku. Slavení svátků je provázeno a úzce spjato s vírou venkovských lidí. Tito lidé jsou spojeni právě skrze tradice se svými předky a díky nim mohou ve slavení svátků a dodržování tradic pokračovat.

První kapitolu jsem věnovala období realismu, vytyčení jeho charakteristických znaků, dále nebyla opomenuta témata, kterým se věnují realističtí autoři. Dále jsem se věnovala literárnímu žánru románová kronika. Románová kronika je zvláštním útvarem, který se na poli české literatury objevuje v průběhu 19. století. Od starších kronik se liší ve svém způsobu uchycování příběhu a skutečnosti. Románová kronika je totiž založena jak na klasické kronikové metodě, tak na metodě románové, jež do kroniky vedle charakteristiky dějinných událostí přináší příběh.

Druhá kapitola byla věnována samotné románové kronice Roka na vsi, ve které jsem se snažila poohlédnout za samotným vznikem této kroniky, dále jsem se zabývala kompozicí kroniky. Důležitou částí byl popis prostoru a času kroniky, které jsou v kronice nad postavami a dějem. Důležitým prvkem v celé moravské kronice je vypravěč, který je všudypřítomným pozorovatelem a podává objektivní popis jejího celého prostoru a všech postav. Nebyly opomenuty ani jazykové prostředky, v kronice převládá jihomoravské nářečí, které je doplňováno spisovnou češtinou z úst vypravěče, faráře a učitele. Na konci druhé kapitoly jsem se krátce věnovala samotným autorům kroniky, bratrům Mrštíkovým, jejich životním osudům a vzájemnému vztahu a lásce k přírodě.

Celou třetí kapitolu provázal život v malé moravské vesnici Habrůvka. V úvodu byl vysvětlen pojem tradiční lidová kultura a bylo obecně pojednáno o pojmu svátky a tradice. Poté již přišla hlavní část práce, kde bylo pohlédnuto na svátky, které se slaví v jednotlivých ročních obdobích. Prostřednictvím této práce jsme se dostali do Habrůvky, která je při slavení svátků jiná než ve všední dny. Je plná emocí, radosti, ale i obav z toho, co přijde. Silně se zde projevují osudy lidí, kteří jsou při slavení svátků silně spjati s vírou a odkazem předků. Stejně tak by měly být svátky a tradice prožívány v dnešní uspěchané době, která je bohužel plná shonu a touhy po zisku.

PRAMENY A ZDROJE

- BLAHUŠEK, Jan. *Identifikace a dokumentace jevů tradiční lidové kultury v České republice*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006. s. 75. ISBN: 978-8086156774
- ČORNEJ, Petr: Kronika. In: MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha, Paseka, 2004, s. 699. ISBN: 80-7185-669-X
- FROLCOVÁ, Věra. *Velikonoce v české lidové kultuře*. Vyšehrad. Praha 2001. s. 280. ISBN: 80-7021-503-8
- FROLEC, Václav a kolektiv. *Vánoce v české kultuře*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1988, s. 439. ISBN: 80-7021-018-4
- FROLEC, Václav. *Prostá krása*. Praha: Vyšehrad, 1984, s. 5; Vládní usnesení ke Koncepci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice na období 2016–2020, obsaženou v části III materiálu čj. 1614/15. Usnesení vlády ze 13. 1. 2016 č. 10, s. 2
- GRIVEC, František. *Slovanští apoštolé sv. Cyril a Metoděj*. V Olomouci 1927. s. 127. Vazba sešitová
- HAVEL, Rudolf., KUNCÍŘ, Ladislav. *Nedosněné sny. Korespondence bratří Mrštíků*. 1. vydání. Praha: Odeon, 1978. s. 570. ISBN: 01-008-78
- HOMOLOVÁ, Květa a kol. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století. Slovníková příručka*. Praha: Československý spisovatel, 1973. s. 384.
- HOSTINSKÝ, Otakar: *O realismu uměleckém*. Praha 1890, s. 4
- HÝSEK, Miloslav. *O Josefu Holečkovi. O bratrech Mrštících*. Praha: Národní rada česká, 1941. s. 21
- JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Hodnoty bratrství*. Předmluva, in: HAVEL, R. *Nedosněné sny. Korespondence bratří Mrštíků*. Praha: Odeon, 1978. s. 552
- JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Alois Mrštík*. In LEHÁR, Jan ... [et al.]. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. s. 376–377
- JEŘÁBEK, Richard. *Kultura materiální, duchovní a sociální – antikvovaná trichotomie*. Národopisná revue 10, 2000, s. 5-6. ISSN 0862-8351
- KOVANDA, Stanislav. *Nové knihy – Rok na vsi*, in: *Rozhledy*, 1904/05, r. XV., č. 42, s. 1231
- LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *České tradice v proměnách času*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 383. ISBN: 978-80-7422-500-0
- LANGHAMMEROVÁ, Jiřina. *Čtvero ročních dob v lidové tradici*, Praha: Petrklíč, 2008, s. 200. ISBN: 978-80-7229-171-7
- LEHÁR, Jan. STICH, Alexandr. JANÁČKOVÁ, Jaroslava. HOLÝ, Jiří. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1998, s. 1058. ISBN: 80-7106-308-8
- MOCNÁ, Dagmar. Heslo Románová kronika. In MOCNÁ, Dagmar; PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha; Litomyšl: Paseka, 2004. s. 594
- MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny I*. Novina, Praha. 1941, str. 226

- MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny II.* Novina, Praha. 1941, str. 217
- MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny III.* Novina, Praha. 1941, str. 181
- MRŠTÍK, Alois a Vilém. *Rok na vsi. Kronika moravské dědiny IV.* Novina, Praha. 1941, str. 197
- MRŠTÍK, Alois. *Niž stříbrná a jiné povídky.* Vydání neuvedeno. Praha: Nakladatelství J. Otto, společnost s.r.o., 1926. s. 379
- NAHODIL, Otakar., ROBEK, Antonín. *České lidové kronikářství.* 1. vyd. Praha: Orbis, 1960, s. 164
- NÜNNING, Ansgar – TRÁVNÍČEK, Jiří a HOLÝ, Jiří (edd): *Lexikon teorie literatury a kultury.* Brno 2006, s. 657
- PAVERA, Libor, VŠETIČKA, František. *Lexikon literárních pojmů.* 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 308
- POSPÍŠIL, Ivo. *Labyrint kroniky.* 1. vyd. Brno: Blok, 1986. s. 20–21
- PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník.* 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 395. ISBN: 978-8073-676-476
- RACEK, Jan. *Bratři Mrštíkovi a jejich citový vztah k Leoši Janáčkově a Vítězslavu Novákovi.* 1. vydání. Brno: Moravské Kolo spisovatelů, 1940. s. 78
- SKUTIL, Jan. *Rok na vsi jako problém ediční a literárněgenetický.* Vlastivědná ročenka Okresního archivu Blansko. [1]. vyd. Blansko, 1976, s. 3–8
- SOKOL, Jan. *Čas a rytmus.* 2., rozš. vyd. Praha: Oikoymenh, 2004, s. 334. ISBN: 80-7298-123-4
- ŠOTTNEROVÁ, Dagmar. *Lidové tradice: původ lidových tradic, zvyky, pověry, pranostiky, říkadla a hry.* 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2009, s. 253. ISBN: 978-80-7346-096-9
- ŠVEC, Klemens Václav. *Svatý Václav a jeho význam pro český národ.* České Budějovice: Česká sekce diecézního komitétu, 1911. s. 15.
- TYLLNER, Lubomír.: *Lidová kultura.* In: Malý etnologický slovník. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2011, s. 114. ISBN: 978-80-87261-70-5
- VEČERKOVÁ, Eva. *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře.* Praha: Vyšehrad, 2015. s. 512. ISBN: 978-80-7429-627-7
- VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Český lidový a církevní rok.* 1. vyd. Brno: Moravská Bastei Moba, 2015, s. 304. ISBN: 978-80-243-6761-3
- ZÍBRT, Čeněk. *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní.* Jos. R. Vilímek. Praha. 1889, str. 293.
- ZÍBRT, Čeněk. *Veselé chvíle v životě lidu českého.* Praha: Vyšehrad, 1950. s. 639.
- ŽEMLIČKA, Jan.: *Svatý Václav jako věčný kníže „Čechů“.* In: Kubín, P. (ed.): *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava Svatého.* Praha 2010, s. 212.

Internetové zdroje

Doba postní – Základní význam doby postní. [online], 2020. [cit. 5. 6. 2022]. Dostupné z: <http://www.liturgie.cz/temata/liturgicky-cas/liturgicky-rok/doba-postni>

WOITSCH, Jiří. *Kulturní dědictví tradiční vesnice*. [online], 2022. [cit. 30. 3. 2022] Dostupné z: <http://elearning.historickededictvi.com/zobraz/materialy/odborne-texty/etnologie>

Pastorace. *Svatý Václav žil 28 let*. [online] 24. 9. 2020 [cit. 4. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.pastorace.cz/clanky/svaty-vaclav-zil-28-let>

Velikonoční triduum. [online], 2011. [cit. 18. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/archiv/140416-velikonocni-triduum-krok-za-krokem>

Slavnost Těla a krve Páně.[online] 12. 6. 2021. [cit. 4. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.pastorace.cz/aktuality/slavnost-tela-a-krve-pane-boziho-tela>

Co je to advent. [online] 26. 11. 2021. [cit. 5. 6. 2022] Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/161124co-je-to-advent>

Význam a historie letnic. [online] 2019. [cit. 5. 6. 2022]. Dostupné z: <https://www.pastorace.cz/tematicke-texty/vyznam-a-historie-letnic>